

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLETMECLİSİ
KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU
(OMBUDSMANLIK)

SAYI : 53878609-101.07.04-

BAŞVURU NO 2017/1293

KARAR TARİHİ : 11/01/2018

TAVSİYE KARARI

BAŞVURAN

BAŞVURAN VEKİLİ / TEMSİLCİSİ

BAŞVURUYA KONU İDARE

:

:Adalet Bakanlığı
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

BAŞVURUNUN KONUSU

: Başvuran, mevcut yasalar ve uygulamalar sebebiyle boşanma sonrası velayet sahibi olmayan tarafla çocuğu arasında kişisel ilişki tesisinin düzenli olarak sağlanamadığını, bu alanda ebeveynler ile çocukların haklarının ihlal edildiğini ifadeyle, uluslararası sözleşmelerle ve Anayasamızla garanti altına alınan hakların ulusal mevzuata yansıtılması ve buna uygun olarak mağduriyetlerin engellenmesi için gerekli idari tedbirlerin alınmasını talep etmektedir.

: 23.2.2017

BAŞVURU TARİHİ

I. BAŞVURANIN İDDİA VE TALEPLERİ :

1. Başvuran, boşanma kararı sonrası velayet sahibi olmayan tarafların çocuklarıyla kişisel ilişki kurmakta sorunlar yaşadığını,

1.1. Türk Medeni Kanunu'nun 336 ncı maddesi uyarınca boşanma sonrası ebeveynlere ortak velayet verilmesi mümkün iken tüm boşanma davalarında tek taraflı hüküm kurulduğunu,

- 1.2.** Oysa bilimsel araştırmaların tek ebeveynle yaşamak zorunda kalan çocukların özgüvenden yoksun ve psikolojik sorunlarla büyüdüğünü,
- 1.3.** Resmi Gazetede yayımlanarak bir iç hukuk kuralı halini almış olan İnsan Hakları Sözleşmesinin Ek 7 No'lu Protokolünün 5 inci maddesinde “Eşler evlilikte, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesi durumunda, kendi aralarında ve çocukları ile kişisel ilişkilerinde medeni haklar ve sorumluluklarından eşit şekilde yararlanırlar.” hükmünün gereğini yerine getirmek için Türk Medeni Kanunu'nun 336 ncı maddesinin yeniden düzenlenmesi gerektiğini;
- 1.4.** Mevcut durumda velayet sahibi olmayan ebeveynlerin ayda sadece 2 kere kendi çocuklarının hayatlarına misafir olabildiğini, tarih ve saatle kısıtlı görüşmelerin ebeveynler arasında eşitsizlik ve çocuk açısından haksızlığa yol açtığını,
- 1.5.** Bunun çocuklarda uzaktaki “ebeveyne karşı yabancılaşma sendromunu” da beraberinde getirdiğini,
- 1.6.** Bu şekilde velayet sahibi olmayan ebeveynin çocuğuna karşı olan hak ve ödevlerini yerine getirmesinin mümkün olmadığı,
- 1.7.** Velayet hakkını elde eden bazı ebeveynlerin çocuklarının diğer ebeveyn ile görüşmelerini engellendiğini, Yargıtay kararlarında bunun “velayet hakkının kötüye kullanılması” olarak nitelendirildiğini ve “çocuğun üstün yararına aykırı” öldüğünün belirtildiğini;
- 1.8.** Bu sebeple velayet sahibi olmayan tarafların kişisel ilişki tesisi için çocuklarını icra yoluyla görmek zorunda kaldıklarını,
- 1.9.** İnsan Hakları Kurullarının “haciz yoluyla kişisel ilişki sağlamaya mecbur bırakan kişinin müşterek çocuğa duygusal şiddet uyguladığı ve çocuk istismarı yaptığı” yönünde tespitleri bulunduğunu,
- 1.10.** Çocuğun “bir eşya gibi” icra işlemine konu olmasının kabul edilebilir olmadığı, ayrıca haciz işlemi yapmak zorunda kalan ebeveyn üzerinde de bunun “ekonomik ve psikolojik şiddet” oluşturduğunu,
- 1.11.** Devletin “aile hayatına saygı gösterme” yükümlülüğünün çocukla kişisel ilişki kurulmasını sağlamaya yönelik etkin bir mekanizma kurulmasını zorunlu kılmakta olduğunu, gerektiğinde ceza hukuku araçlarına da başvurmak suretiyle kişisel ilişki kurulmasını engellemeye yönelik davranışların önlenmesi gerektiğini,
- 1.12.** Öte yandan icrada bulunması gereken görevlilerin hazır olmaması, UYAP'tan kaynaklanan sorunlar gibi aksaklıklar nedeniyle icra yoluyla dahi çocuklarını göremedikleri zamanlar olduğunu,
- 1.13.** İcra masraflarının kendilerine ciddi maliyetlere yol açtığını, masrafları ödeme gücü bulunmayan tarafların çocuklarıyla doğrudan kişisel ilişki kurma imkânlarının kalmadığını, icra yoluyla çocukla kişisel ilişki tesis edildiğinde masrafların mahkeme emrine rağmen çocuğu göstermeyen velayet sahibi taraftan alınması gerektiğini,

1.14. Sonuç olarak velayet sahibi olmayan ebeveynin çocuğuna karşı olan hak ve ödevlerini yerine getirmesi, karşılıklı kişisel ilişki kurulması imkânları ellerinden alınırken “aile hayatına saygı” ilkesinin de ihlal edildiğini,

1.15. Mevcut uygulamanın başta Anayasamız olmak üzere ulusal mevzuatımızla ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle uyumlu olmadığını,

1.16. Belirtilen konularda daha önce Kurumumuzca verilen 07/06/2016 tarihli ve 2015/5571 sayılı Tavsiye Kararının da mağduriyetlerinin giderilmesini sağlamadığını belirterek, gerekli yasal düzenlemelerin hızla yapılmasını talep etmektedir.

II. İDARENİN BAŞVURUYA İLİŞKİN AÇIKLAMALARI

2. Kurumumuzca verilen 07/06/2016 tarihli ve 2015/5571 sayılı Tavsiye Kararı kapsamında ilgili idarelerden bilgi ve belgeler talep edilmiş olup, somut dosyanın incelemesi kapsamında yeniden bilgi-belge talep edilmesi yoluna gidilmemiş; ancak, Kurumumuzca verilen Tavsiye Kararının izlenmesi, yapılan çalışmalarda geline aşamanın tespit edilmesi ve sürecin hızlandırılmasına katkı sunulması amacıyla Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Daire Başkanlığı, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü Arabuluculuk Daire Başkanlığı, Ceza İşleri Genel Müdürlüğü Mağdur Hakları Daire Başkanlığı ve Kanunlar Genel Müdürlüğü ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Hukuk Müşavirliği yetkililerinin katılımıyla; 30/03/2017 tarihinde bir toplantı gerçekleştirilmiştir.

Bahse konu toplantıda özetle;

2.1. Adalet Bakanlığı Arabuluculuk Daire Başkanlığı yetkilisi,

2.1.1. “Aile Arabuluculuğunun Geliştirilmesi Projesi” ile Bakanlık tarafından yurt dışından farklı modellerin incelendiğini; İngiltere’de hakimlerin boşanmaya gelen eşleri ancak aralarında uzlaşma sağlandıktan sonra boşadığını, burada çocuğun toplumun ortak değeri olarak görüldüğünü, ebeveynler boşanırken “ilişkilerin korunması, aile mahremiyetinin korunması ve boşanma sonrası ilişkilerin barışçıl bir şekilde sürdürülmesi” anlayışıyla hareket edildiğini; Singapur’da arada çocuk varsa arabuluculuk mekanizmasının işletilmesinin zorunlu olduğunu, burada hakimin bizzat arabuluculuk yaptığını, boşanmaya “çocuk odaklı” bakıldığını, Hollanda ve Almanya’da da aile arabuluculuğu sisteminin yoğun bir şekilde kullanıldığını;

2.1.2. Yurtdışı uygulamalarının incelenmesinin ardından ülkemizde de toplum yapımıza uygun bir “Aile Arabuluculuğu” modeli geliştirilmesine çalışıldığını,

2.1.3. Bu amaçla başlatılan mevzuat çalışmalarının devam etmekte olduğunu ve bu çalışmalara Kurumumuzca da katılım sağlanmasının arzu edildiğini,

2.1.4. Bu projeye göre Aile Arabuluculuğu Merkezleri kurulacağını, burada sürekli görevli meslek elemanları (sosyal hizmet uzmanı, pedagog, psikolog vb.) bulunacağını,

eşlerin çekişmesiz boşanması ve aile mahremiyetinin korunması için gerekli yönlendirmelerin yapılacağını,

2.1.5. Aile Arabuluculuğu sisteminin sağlıklı bir şekilde işletilmesi halinde, çocukla kişisel ilişki tesisi ve çocuk teslimi sırasında yaşanan sorunların, çocuk kaçırma olaylarının büyük oranda önüne geçilebileceğini, ifade etmiştir.

2.2. Adalet Bakanlığı Mağdur Hakları Daire Başkanlığı yetkilisi tarafından; çocuğun adli sistemin bir parçası olduğu, bu sebeple “çocuğu” merkeze alan yeni bir sistem kurulması gerektiği, bu alanda farklı kurumlarca verilen hizmetlerin bütünleştirilmesine ihtiyaç duyulduğu, velayet, nafaka, çocukla kişisel ilişki kurulması ve çocuk teslimi konularında Başkanlıklarınca bir rapor hazırlanmakta olduğu, ayrıca bu konuları içeren “Mağdur Hakları Kanunu Tasarısı” üzerinde çalışmalarının devam ettiği, bildirilmiştir.

2.3. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yetkilileri tarafından ise;

2.3.1. Sosyal Hizmet Merkezlerinde (SHM) “aile danışmanlığı” hizmeti verildiği, boşanma davalarında adliyelerce bu merkezlere başvurulabildiği, ancak bu hizmetlerin arzu edilen seviyede işlemediği, bunun için başta insan kaynağı olmak üzere kurumsal kapasitelerinin yeterli olmadığı,

2.3.2. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’nin Ek 1. maddesinde yer alan “Bakanlığın taşra teşkilatında yer alan sosyal hizmet kuruluşları Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenecek esaslar çerçevesinde il özel idareleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına devredilebilir. Bakanlık, hizmet alanları ile ilgili olarak il özel idareleri, belediyeler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile ortak projeler yürütebilir.” hükmü sebebiyle altyapılarının güçlendirilemediği,

2.3.3. Adalet Bakanlığınca hayata geçirilmesi planlanan aile arabuluculuğu sisteminin koruyucu önleyici bir hizmet olan SHM’lerdeki aile danışmanlığı ile birlikte götürülmesinin süreci tamamlayacağı, **ifade edilmiştir.**

3. “Aile Danışmanlığı” hizmetlerine ilişkin olarak, talebimiz üzerine ASPB tarafından 16/06/2017 tarihinde Kurumumuza iletilen bilgi notlarından;

3.1. Bakanlığa bağlı Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerinde ve Sosyal Hizmet Merkezlerinde “Aile ve Boşanma Süreci Danışmanları” tarafından aile içi problem yaşayan, boşanma düşüncesinde ya da boşanma sürecinde olan çiftlere ücretsiz olarak Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı hizmeti sunulduğu, bu hizmetin 81 ilde Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri ve Sosyal Hizmet Merkezlerindeki uzman personel aracılığı ile “Boşanma Öncesi Danışmanlık Hizmeti”, “Boşanma Sürecinde Danışmanlık Hizmeti” ve “Boşanma Sonrası Danışmanlık Hizmeti” olmak üzere üç aşamalı olarak verildiği,

3.2. Söz konusu hizmetin yürütülebilmesi için 432 meslek elemanına (psikolog, sosyal çalışmacı, psikolojik danışman) Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı hizmet içi eğitimi verildiği, 150’sinin de süpervizyon sürecini tamamlandığı,

- 3.3. 2017 yılının ilk üç ayının sonuna kadar Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı hizmetini almak için yapılan 8296 başvuruya hizmet sunulduğu,
- 3.4. Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı hizmeti almak için başvuru yapan **ailelere boşanma öncesi ve esnasında**; aile içi iletişim becerilerini kazandırmak, çatışmaların yapıcı bir şekilde çözülmesi ve aile içi destek, psikiyatrik rahatsızlığı olduğu düşünülen bireylerin sağlık tedavilerinin yaptırılması için sağlık kuruluşlarına yönlendirmek, aile içi iletişim sorunları nedeniyle boşanma noktasına gelen ailelerin aile ilişkilerinin yeniden yapılandırılması sürecinde aynı zamanda çocuklarıyla ilgili yaşadıkları sorunların çözümü yönünde danışmanlık yapmak gibi hizmetler sunulduğu;
- 3.5. **Boşanma sonrası başvuruda bulunan ailelere ise; boşanma sonrası tek ebeveynliğin getirdiği sorunlar ve çocuklarla ilişkilerinin düzenlenmesi konusunda çocuk odaklı danışmanlık yapıldığı**, kişinin toplumda yeni konumuyla yer alması, yeni konuta ve yaşama uyum sağlayabilmesi, maddi sorunlar ile başa çıkabilme konularında danışmanlık hizmeti verildiği, belirtilmiştir.
- 3.6. **2012 yılında pilot uygulaması başlatılan Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı Hizmetinin**, 2013 yılında ülke geneline yaygınlaştırmaya başlandığı, pilot uygulama sonunda ilgili merkezlere başvuru ve yönlendirme ile gelen 450 çifte uygulanan danışmanlık hizmeti sonucunda yaklaşık 75 çiftin (% 16.6), 2013 yılında yapılan toplam 932 çift başvurusundan 316 çiftin (%29), 2014 yılında başvuruda bulunan 1922 çiftten 724'unun (%38), 2015 yılında başvuruda bulunan 2379 çiftten 908'inin (%38), 2016 yılında 1503 çiftten 676'sinin (%45) evlilik birlikteliğine devam etme kararı verdiğinin tespit edildiği,
- 3.7. Özetle, 2017 yılının ilk üç ayının sonuna kadar **toplam 9689** başvuru (boşanma öncesi, esnası ve sonrası) yapıldığı, bunlardan boşanma öncesi ve boşanma esnasında başvuru yapan **8296** çiftten **3015'inin (%36,3)** evlilik birlikteliğine devam etme kararı aldığı,

Tablo 1: ASPB tarafından verilen Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı Hizmetleri

YIL	Boşanma Öncesi ve Esnasında Başvuran	Hizmet süresince evlilik birlikteliğine devam kararı alanlar	evlilik etme	Boşanma Sonrası Başvuru
2012	450	75	%16,6	-
2013	932	316	%34	
2014	1922	724	%37,6	403
2015	2379	908	%38	707

2016	1860	821	%45,1	229
2017 ilk üç ay (kesinleşmemiş)	753	171	%22,7	54
TOPLAM	8296	3015	%36,3	1393

3.8. Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı hizmetinin vatandaşlarımıza ve ilgili kamu kurum ile kuruluşlarına etkin olarak tanıtılması için afiş ve broşür hazırlandığı, yapılan tanıtımlarda hizmetin amacının sadece boşanmaları engellemek değil, bireylerin boşanma sürecini sağlıklı yürütmelerine imkân tanımak olduğu vurgusu yapıldığı,

3.9. ASPB Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) tarafından yurtdışında aile konusunda hizmet veren kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin incelenmesi amacıyla yapılan ziyaretler kapsamında;

3.9.1. İrlanda'da Aile Destek Ajansı tarafından evliliğinde problemler yaşayan çiftlere evlilik-ilişki danışmanlığı, ailelerin parçalanmasından etkilenen çocuklara yönelik danışmanlık hizmeti, aile bireylerinin birinin ölümü sonucunda yoksulluk çeken ailelere danışmanlık hizmeti verildiği, aile destek hizmeti kapsamında “aile arabuluculuk hizmetleri” ya da “aile uzlaştırma hizmetleri” (Family Mediation Service) bulunduğu; Aile Arabuluculuk Merkezlerinde, ayrılan çiftlerin uzlaşma içinde kalarak kararlar almalarını teşvik edildiğini, ailelere çocukların bakımı, finansal destek, sahip olunan mallarla ilgili konularda destek olunduğunu, bu hizmetin çiftlere yönelik bağımsız, profesyonel ve güvenilir bir hizmet olarak algılandığını, bu merkezlerde donanımlı uzmanlar tarafından hizmet verildiğini, bu uzmanların, ayrılan çiftlerin önlerindeki seçenekleri ve imkânları değerlendirerek, iki tarafın ve çocuklarının çıkarları doğrultusunda uzlaşma sağlamaya çalıştıklarını, 2005 yılı boyunca aile arabuluculuk hizmeti doğrultusunda çiftlerin %54'unun çocukların durumu gibi konularda anlaşmaya vardığı,

3.9.2. İspanya'da ise Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK'lar) boşanmış çiftler ve çocukları için “aile buluşma noktası” açma konusunda devlet tarafından desteklendikleri, boşanmış anne/babaların çocuklarını bu merkezlere getirdikleri ve boşandıkları eşleriyle karşılaşmadan çocuklarını görebildikleri ve çocuklarına nasıl davranmaları gerektiği konusunda uzmanlardan destek alabildikleri, Devletin bu merkezlere maddî yardım sağladığı, boşanmış ebeveynlerin 2 saat süreyle çocukları ile bu merkezlerde vakit geçirebildikleri, Mahkemelerce sakınca görülmemesi halinde anne/babalarının çocuklarını bu merkezden alıp 2 saat süreyle dışarıda vakit geçirip çocukları merkeze geri getirebildikleri, Merkezde çocuklarla ve ebeveynleriyle ayrı ayrı mülakatlar yapılarak bir aile profili çıkarıldığı, bu bilgiler ışığında hazırlanan raporun mahkemeye sunulduğu, bu merkezlerde boşanma-ayırılma, iletişim zorlukları, kuşaklar arası çatışmalar ve aile birlikteliğiyle ilgili diğer sorunlarda uzlaşma ve anlaşmaya odaklanan, aile tartışmalarını çözümlenmeye yönelik arabuluculuk hizmeti verildiği, boşanmak isteyen ve uzlaşma sağlayamayan çiftlerin mal paylaşımı, çocuğun

velayeti gibi sorunlarını merkezdeki avukatlarla görüşerek çözülmesine ilişkin çalışmalar yapıldığı, belirtilmiştir.

3.10. Yapılan ziyaretlerde tespit edilen bilgiler ışığında Bakanlık tarafından sonuç olarak;

3.10.1. Ülkemizde de boşanmış çiftlerin özellikle çocuklarıyla daha sağlıklı ilişki kurabilmeleri için “boşanmış aile buluşma merkezleri açılmasının” uygun olacağı,

3.10.2. “Ortak velayet” uygulamasının ülkemiz açısından uygulanabilirliğinin değerlendirilmesinin yerinde olacağı,

3.10.3. Velayeti elinde bulunduran ebeveynin çocuğunun diğer ebeveynle iletişim kurması konusunda sorumlulukları olduğu konusunda bilgilendirilmesinin,

3.10.4. Boşanma avukatlarının “boşanmanın çocuk ve birey üzerinde psikolojik etkileri” konularında eğitim almasının boşanmaların daha sağlıklı gerçekleşmesinde etkili olacağı,

3.10.5. Velayeti elinde bulunduran ebeveynin 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda yer alan danışmanlık tedbiri benzeri bir danışmanlık almasının sağlanması gerektiği, ifade edilmiştir.

4. Bu alanda idarelerce sunulan diğer hizmetlere TBMM tarafından oluşturulan “Aile

Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonunca hazırlanan Rapordan (Sıra Sayısı: 399, 14 Mayıs 2016)” alınmakla aşağıda yer verilmiştir (s.182-185);

4.1.1. ASPB Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından ailelerin ve/veya aileyi oluşturan bireylerin, yaşam boyu değişen rollerine, ilgilerine, gelişim görevlerine uyum sağlamalarını kolaylaştırmaya, psikolojik sağlıklarını desteklemeye ve güçlendirmeye, aile içinde üstlendikleri rollerle ilgili becerilerini ve bilgilerini geliştirmeye, ev içerisindeki ilişki yapısını güçlendirmeye, yaşam kalitesini geliştirmeye ve zenginleştirmeye yönelik yetişkin eğitim programı **Aile Eğitim Programı (AEP)** hazırlanmıştır.

4.1.2. Aile Eğitim Programının (AEP) “Aile Eğitimi ve İletişim, Hukuk ve Sağlık” alanlarından seçilen içeriklerle **Evlilik Öncesi Eğitim Programı (EÖ EP)** oluşturulmuştur. “Evlilik Öncesi Eğitim” ile aile kurmak amacıyla bir araya gelen çiftlerin, evlilik hayatına hazırlanmaları amaçlanmaktadır.

4.1.3. ASPB’ye bağlı aile danışma merkezlerinin kapanması ile birlikte aile danışma hizmetlerinin Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM) üzerinden verilmesi planlanmıştır. Bununla birlikte 2007’de çıkartılan ve 2012 yılında güncellenen bir yönetmelik ile “**Özel Aile Danışma Merkezlerine**” ilişkin mevzuat yenilenmiş gerekli lisans ve sertifika koşullarını sağlayan meslek elemanlarının özel sektör içerisinde ASPB denetiminde bu hizmeti vermesinin önü

açılmıştır. ASPB'nin verdiği ve denetlediği hizmetlerin yanında yerel yönetimlerde de değişik isimler altında ailelere ve bireylere danışmanlık hizmetleri verilmektedir.

4.1.4. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından Örgün Öğretim sistemi içinde aile ile ilgili temel kavramların okul öncesi eğitim programından başlanarak öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığı; aile, aile hayatı ve aile hayatını etkileyen etmenlerin farklı boyutlarıyla ele alındığı, **Yaygın Eğitim Programları kapsamında;** yetişkin okuma-yazma öğretimi faaliyetlerine yönelik hazırlanan öğretim programları ve eğitim materyallerinde de toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilerek ayrımcılık ve şiddet algısına yol açabilecek ifade ve resimlere yer verilmediği gibi, bu program ve materyallerde kızgınlık, öfke vb. duygu ve davranışları kontrol edebilme becerisi geliştirilmesi, aile içinde demokrasi, birbirlerinin duygu, düşünce ve inançlarına saygı gösterme gibi konulara yer verildiği; ayrıca, yetişkinlere yönelik Halk Eğitim Merkezlerinde düzenlenen kurs programlarında koruyucu/önleyici hizmetlerin yaygınlaştırılması amacıyla şiddet, cinsel taciz, alkol ve madde bağımlılığı gibi konulara yer verilmekle birlikte aynı zamanda ev kadınlarına verilen meslek edindirme kursları ile onların ekonomik hayata katılımlarının desteklenmesi; **Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü** tarafından ailelerin; aile tutumları, demokratik ilişkiler, iletişim, aile içi şiddetin önlenmesi, yasal koruma, erken çocukluk ve ergenlik döneminde ihmal ve istismar, çocuk -ergen ve anne-baba çatışması, disiplin yöntemleri, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın sağlığı, üreme sağlığı, aile planlaması, madde bağımlılığını önleme konularının güçlendirilmesi amacıyla **Aile Eğitimi Programları Kursları** yürütüldüğü, erken yaşta evliliğin; erken yaş, gebelik ve doğumları ile boşanma gibi olumsuz yanları, töre ve namus cinayetleri, şiddete uğrayan kadın ve çocukların desteklenmesi gibi konular işlenerek toplumu bilgilendirici eğitimler verildiği, çocuk hakları ihmal, istismar ve şiddet ile özel gereksinime ihtiyaç duyan bireylere duyarlılık geliştirme konularının tüm yaş aralıklarına yönelik programlar içerisinde yer aldığı, MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ve Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) ile 2007 yılından bu yana sürdürülen işbirliği çerçevesinde yürütülen, 3-11 yaşlarında çocuğu olan babalara yönelik **Baba Destek Eğitimi Kurs Programı (BADEP)** bulunduğu, **Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü** tarafından illerde hizmet veren rehberlik ve araştırma merkezleri ile okullarda görev yapan rehberlik öğretmenleri tarafından aile eğitimleri (iletişim becerileri, hayır diyebilme becerileri, gelişim dönemleri, geleceği planlama, bağımlılıkla mücadele eğitimi vb. konularda) verildiği belirtilmiştir (s.192-194).

III. İLGİLİ MEVZUAT

5. T.C. Anayasasının;

5.1. “Özel hayatın gizliliği” kenar başlıklı 20 nci maddesinde; *“Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz.”*

5.2. “Ailenin korunması ve çocuk hakları” başlıklı 41 nci maddesinde; *“Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar. Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve*

doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.”

5.3. “Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı” kenar başlıklı 74 üncü maddesinin üçüncü fıkrasında; *“Herkes bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.” dördüncü fıkrasında “Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikayetleri inceler.” hükümlerine yer verilmiştir.*

6. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin “Özel ve aile hayatına saygı hakkı” kenar başlıklı 8 inci maddesi;

“1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.”

“2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.” düzenlemeleri yer almaktadır.

7. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin (BMÇHS);

7.1. 3 üncü maddesi;

“1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idarî makamlar veya yaşama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idarî önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.”

7.2. BMÇHS 9 uncu maddesinin üçüncü fıkrası;

“Taraf Devletler, ana babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana-babasının ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterirler.”

7.3. BMÇHS 12 nci maddesi;

“1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.

2. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adlı veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.”

7.4. BMÇHS 18 nci maddesi;

“1. Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler. Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana-babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilere düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket ederler.

2. Bu Sözleşmede belirtilen hakların güvence altına alınması ve geliştirilmesi için Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını kullanmada ana-baba ve yasal vasilerin durumlarına uygun yardım yapar ve çocukların bakımı ile görevli kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlarlar.”

7.5. BMÇHS 19 uncu maddesi;

“1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenir iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimale, ihmal ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı Korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.

2. Bu tür koruyucu önlemler; çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli olduğu takdirde adliyenin ise el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir.” şeklinde düzenlenmiştir.

8. Çocuk Haklarının Uygulanmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nin;

8.1. 2 nci maddesinde;

“İşbu Sözleşmenin amacı çocukların, yüksek yararları göz önünde bulundurularak, haklarının teşvik edilmesi, usul haklarının tanınması ve çocukların, kendileri veya diğer kişiler veya organlar yoluyla bilgilendirilmelerinin ve yasal makamlar karşısında kendilerini etkileyen kovuşturmalara katılmalarına izin verilmesinin sağlanmasıyla haklarını kullanmalarının kolaylaştırılmasıdır.”

8.2. 13 üncü maddesinde;

“Anlaşmazlıkların önüne geçmek veya çözmek, adli bir merci önünde çocukları ilgilendiren davaları önlemek için Taraflar, arabuluculuk ve anlaşmazlıkların çözümüne yönelik diğer tüm yöntemlerin uygulanmasını ve Taraflarca belirlenen uygun durumlarda bu yöntemlerin bir anlaşmaya varmakta kullanılmasını teşvik ederler.” hükümleri yer almaktadır.

9. Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nin;

9.1. “Çocuk ile ana ve babası arasında kişisel ilişki” başlıklı 4 üncü maddesinde;

“1) Bir çocuk ile ana ve babası birbirleriyle düzenli şekilde kişisel ilişkiyi elde etmek ve sürdürmek hakkına sahiptirler.

2) Bu tür kişisel ilişki, çocuğun sadece yüksek yararları gerektirdiği takdirde, kısıtlanabilir veya engel olunabilir.

3) Çocuğun, gözetim olmaksızın ana veya babasından birisiyle kişisel ilişkisinin sürdürülmesi, onun yüksek yararına değilse, ana veya babasıyla gözetim altında kişisel ilişki kurma imkânı ya da diğer şekillerde ilişki kurma imkânı da öngörülebilecektir.”

9.2. “Çocukla ana ve babası dışındaki şahıslar arasında kişisel ilişki” başlıklı 5 inci maddesinde;

“1) Çocuğun yüksek yararına bağlı olarak, çocukla, ana ve babası dışındaki aile bağları bulunan şahıslar arasında kişisel ilişki kurulabilir.

2) Taraf Devletler, bu hükmün kapsamını, 1. fıkrada sözü edilen kimselerden başkalarına da genişletmekte serbesttirler ve böyle bir genişletme durumunda, devletler, 2. maddenin (a) bendinde tanımlanan kişisel ilişki türlerinden hangisinin uygulanacağı hususunda serbestçe karar verebilirler.”

9.3. “Çocuğun bilgilendirilme, danışılma ve görüşlerini ifade etme hakkı” başlıklı 6 ncı maddesinde;

“1) İç hukukuna göre yeterli ayırt edebilme yeteneğine sahip olduğu kabul edilen bir çocuk kendi yüksek yararlarına açıkça aykırı olmadıkça aşağıdaki haklara sahip olacaktır:

-ilgili tüm bilgileri almak;

-danışılmak;

-görüşlerini ifade etmek.

2) Çocuğun, söz konusu görüşleri ile anlaşılabilir istek ve duygularına gereken önem verilecektir.”

9.4. “Kişisel ilişkiler ile ilgili uyuşmazlıkların çözümü” başlıklı 7 ncı maddesinde;

“Kişisel ilişkiler ile ilgili uyuşmazlıkların çözümünde adli makamlar aşağıdaki tüm uygun tedbirleri alacaklardır:

a) Ana ve babanın her ikisinin çocuklarıyla düzenli şekilde kişisel ilişki kurulmasının ve sürdürülmesinin çocuk ve her ikisi yönünden taşıdığı önem hakkında bilgilendirilmelerini sağlamak;

b) Ana ve baba ile çocukla aile bağları olan diğer şahısları kişisel ilişki kurulması konusunda, özellikle uyuşmazlığın çözümü için aile arabuluculuğu ve diğer yöntemlere başvurmak suretiyle dostane çözüme ulaşmaları için teşvik etmek;

c) Karar vermeden önce, çocuğun yüksek yararlarına uygun bir karar vermek için, özellikle velayet sorumluluğuna sahip olanlardan yeterli bilgilerin alınmasını sağlamak ve gerektiğinde, diğer ilgili kurum ve kişilerden ek bilgiler temin etmek.” düzenlemelerine yer verilmiştir.

9.5. “Kişisel ilişki ile ilgili olarak alınacak koruma tedbirleri ve garantiler” başlıklı 10 uncu maddesinde;

“1) Her Taraf Devlet, koruma tedbirleri ve garantilerin kullanılmasını sağlayacak ve geliştirecektir...

2) Hal ve şartlar gerektirdiğinde, adli makamlar, her zaman hem kararın uygulanmasını, hem de çocuğun kişisel ilişki süresinin sonunda mutad olarak yaşadığı yere dönmesini ya da hukuka uygun olmayan bir şekilde yerinin değiştirilmemesini sağlamak amacıyla koruma tedbiri veya garantilere tâbi olarak bir kişisel ilişki kararı verebilir.

a) Kararın yerine getirilmesini sağlayan güvence ve garantiler özellikle aşağıdaki hususları ihtiva edebilir:

Kişisel ilişkinin gözetim altında tutulması;

...

Kişisel ilişki talep eden kimsenin böyle bir ilişkiden yoksun bırakılmamasını sağlamak için çocuğun mutad olarak yanında yaşadığı kişi tarafından teminat verilmesi;

Çocuğun mutad olarak yanında yaşadığı kimseye, bu kimse kişisel ilişkiye dair karara riayet etmeyi reddettiği takdirde, para cezası verilmesi...” hükümleri yer almaktadır.

10. 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu’nun “Kurumun görevi” başlıklı 5 nci maddesinin birinci fıkrasında; “*Kurum, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevlidir.*” hükmü yer almaktadır.

11. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin “Görevler” başlıklı 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde “*Sosyal ve kültürel dokudaki aşınmalara karşı aile yapısının ve değerlerinin korunarak gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarılmasını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, aile bütünlüğünün korunması ve aile refahının artırılmasına yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.*” Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın görevleri arasında sayılmıştır.

12. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun;

12.1. 182 nci maddesinin birinci ve ikinci fıkrasında;

“Mahkeme boşanma veya ayrılığa karar verirken, olanak bulundukça ana ve babayı dinledikten ve çocuk vesayet altında ise vasisinin ve vesayet makamının düşüncesini aldıktan sonra, ana ve babanın haklarını ve çocuk ile olan kişisel ilişkilerini düzenler. Velâyetin kullanılması kendisine verilmeyen esin çocuk ile kişisel ilişkisinin düzenlenmesinde, çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlâk bakımından yararları esas tutulur. Bu eş, çocuğun bakım ve eğitim giderlerine gücü oranında katılmak zorundadır.”

12.2. 195 inci maddesinin birinci ve ikinci fıkrasında;

“Evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi veya evlilik birliğine ilişkin önemli bir konuda uyumsuzluğa düşülmesi hâlinde, eşler ayrı ayrı veya birlikte hâkimin müdahalesini isteyebilirler. Hâkim, eşleri yükümlülükleri konusunda uyarır; onları uzlaştırmaya çalışır ve eşlerin ortak rızası ile uzman kişilerin yardımını isteyebilir.” hükümlerine yer verilmiştir.

12.3. 323 üncü maddesinde;

“Ana ve babadan her biri, velâyeti altında bulunmayan veya kendisine bırakılmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahiptir.”

12.4. 324 üncü maddesinde;

“Ana ve babadan her biri, diğerinin çocuk ile kişisel ilişkisini zedelemekten, çocuğun eğitilmesi ve yetiştirilmesini engellemekten kaçınmakla yükümlüdür.

Kişisel ilişki sebebiyle çocuğun huzuru tehlikeye girer veya ana ve baba bu haklarını birinci fıkrada öngörülen yükümlülüklerine aykırı olarak kullanırlar veya çocuk ile ciddi olarak ilgilenmezler ya da diğer önemli sebepler varsa, kişisel ilişki kurma hakkı reddedilebilir veya kendilerinden alınabilir.”

12.5. 325 inci maddesinde;

“Olağanüstü hâller mevcutsa, çocuğun menfaatine uygun düştüğü ölçüde çocuk ile kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkı diğer kişilere, özellikle hıuşımlarına da tanınabilir.

Ana ve baba için öngörülen sınırlamalar üçüncü kişiler için kıyas yoluyla uygulanır.

...

Çocuk ile kişisel ilişkiye yönelik bir düzenleme yapılmaya kadar, velâyet hakkına sahip veya çocuk kendisine bırakılmış kişinin rızası dışında kişisel ilişki kurulamaz.”

12.6. TMK 335 inci maddesinde

“Ergin olmayan çocuk, ana ve babasının velâyeti altındadır. Yasal sebep olmadıkça velâyet ana ve babadan alınamaz.

Hâkim vası atanmasına gerek görmedikçe, kısıtlanan ergin çocuklar da ana ve babanın velâyeti altında kalırlar.”

12.7. TMK 336 ncı maddesinde (Ana ve baba evli ise);

“Evlilik devam ettiği sürece ana ve baba velâyeti birlikte kullanırlar.

Ortak hayata son verilmiş veya ayrılık hâli gerçekleşmişse hâkim, velâyeti eşlerden birine verebilir.

Velâyet, ana ve babadan birinin ölümü hâlinde sağ kalana, boşanmada ise çocuk kendisine bırakılan tarafa aittir.”

12.8. TMK'nın “Velayetin Kaldırılmasına” İlişkin Hükümlerinden olan 348 inci ve 349 uncu maddelerinde;

“Madde 348- Çocuğun korunmasına ilişkin diğer önlemlerden sonuç alınamaz ya da bu önlemlerin yetersiz olacağı önceden anlaşılırsa, hâkim aşağıdaki hâllerde velâyetin kaldırılmasına karar verir:

1. (Değişik: 1/7/2005-5378/38 md.) Ana ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka bir yerde bulunması veya benzeri sebeplerden biriyle velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi.
2. Ana ve babanın çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya ona karşı yükümlülüklerini ağır biçimde savsaklaması.

Velâyet ana ve babanın her ikisinden kaldırılırsa çocuğa bir vasi atanır.

Kararda aksi belirtilmedikçe, velâyetin kaldırılması mevcut ve doğacak bütün çocukları kapsar.

2. Ana veya babanın yeniden evlenmesi hâlinde

Madde 349- Velâyete sahip ana veya babanın yeniden evlenmesi, velâyetin kaldırılmasını gerektirmez. Ancak, çocuğun menfaati gerektirdiğinde velâyet sahibi değiştirilebileceği gibi, durum ve koşullara göre velâyet kaldırılarak çocuğa vasi de atanabilir.

...”

Denmektedir.

13. 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu’nun (İİK) “Taşınır teslimi” başlıklı 24 üncü maddesinde;

“Bir taşınırın teslimine dair olan ilam icra dairesine verilince icra memuru bir icra emri tebliği suretiyle borçluya yedi gün içinde o şeyin teslimini emreder.

İcra emrinde; alacaklı ve borçlunun ve varsa mümessillerinin adları ve soyadları ile şöhret ve yerleşim yerleri hükmü veren mahkemenin ismi ve hükmolunun şeyin neden ibaret olduğu, ilamın tarih ve numarası ve icra mahkemesinden veya istinaf veya temyiz yahut iadei muhakeme yoluyla ait olduğu mahkemeden icranın geri bırakılması hakkında bir karar getirilmedikçe cebri icraya devam olunacağı yazılır.

Borçlu, bu emri hiç tutmaz veya eksik bırakır ve hükmolunan taşınır veya misli yedinde bulunursa elinden zorla alınıp alacaklıya verilir. Yedinde bulunmazsa ilamda yazılı değeri alınır. Vermezse ayrıca icra emri tebliğine hacet kalmaksızın haciz yoluyla tahsil olunur. ...”

13.1. 25 inci maddesinde (Değişik: 3/7/1940 - 3890/1 md.);

“Çocuk teslimine dair olan ilam icra dairesine verilince icra memuru 24 uncu maddede yazılı şekilde bir icra emri tebliği suretiyle borçluya yedi gün içinde çocuğun teslimini emreder. Borçlu bu emri tutmazsa çocuk nerede bulunursa bulunsun ilam hükmü zorla icra olunur. Çocuk teslim edildikten sonra diğer taraf haklı bir sebep olmaksızın çocuğu tekrar alırsa ayrıca hükme hacet kalmadan zorla elinden alınıp öbür tarafa teslim olunur.”

13.2. 25/a maddesinde;

“Çocukla şahsi münasebetlerin düzenlenmesine dair ilam hükmünün yerine getirilmesi talebi üzerine icra memuru, küçüğün ilam hükümleri dairesinde lehine hüküm verilen tarafla şahsi münasebette bulunmasına mani olunmamasını; aksi halde ilam hükmünün zorla yerine getirileceğini borçluya 24

uncu maddede yazılı şekilde bir icra emri ile tebliğ eder. Bu emirde ilam hükmüne aykırı hareketin 341 inci maddedeki cezayı müstelzim olduğu da yazılır. Borçlu bu emri tutmazsa ilam hükmü zorla yerine getirilir. Borçlu alacaklının şikayeti üzerine ayrıca 341 inci maddeye göre cezalandırılır.”

13.3. 25/b maddesinde;

“Çocukların teslimine ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair ilâmların icrası, icra müdürü ile birlikte Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından görevlendirilen sosyal çalışmacı, pedagog, psikolog veya çocuk gelişimcisi gibi bir uzmanın, bunların bulunmadığı yerlerde bir eğitiminin hazır bulunması suretiyle yerine getirilir.”

13.4. “Çocuk teslimi emrine muhalefetin cezası” başlıklı 341 inci maddesinde (Değişik: 31/5/2005 - 5358/12 md.);

“Çocuk teslimi hakkındaki ilâmın veya ara kararının gereğini yerine getirmeyen veya yerine getirilmesini engelleyen kişinin, lehine hüküm verilmiş kimsenin şikâyeti üzerine, altı aya kadar tazyik hapsine karar verilir. Hapsin tatbikine başlandıktan sonra ilâmın veya ara kararının gereği yerine getirilirse, kişi tahliye edilir.” hükümlerine yer verilmiştir.

14. 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunun;

14.1. “Aile mahkemeleri bünyesinde bulunan uzmanlar” başlıklı 5 inci maddesinde;

“Her aile mahkemesine,

- 1. Davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyuşmazlık nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek,*
- 2. Mahkemenin gerekli gördüğü hallerde duruşmada hazır bulunmak, istenilen konularla ilgili çalışmalar yapmak ve görüş bildirmek,*

...

Üzere Adalet Bakanlığınca, tercihan; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından, birer psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı atanır.

Bu görevlilerin bulunmaması, iş durumlarının müsait olmaması veya görevin bunlar tarafından yapılmasında hukukî veya fiilî herhangi bir engel bulunması ya da başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyulması hallerinde, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar veya serbest meslek icra edenlerden yararlanılır.

Bu uzmanlar, 18.6.1927 tarihli ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda düzenlenen hâkimin reddi sebeplerine göre reddolunabilir.”

14.2. “Koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler” başlıklı 6 nci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde;

“Aile mahkemesi, diğer kanunlardaki hükümler saklı kalmak üzere görev alanına giren konularda:

1. Yetişkinler hakkında;

a) Evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda eşleri uyararak, gerektiğinde uzlaştırmaya,

...

2. Küçükler hakkında;

...

b) Bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş halde kalan küçüğü, ana ve babadan alarak bir aile yanına veya resmî ya da özel sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirmeye,

...

Karar verebilir.

Aile mahkemesince verilen bu kararların takip ve yerine getirilmesinde 5 inci maddeye göre atanan uzmanlardan biri veya birkaçı görevlendirilebilir. Bu kararlara uyulmaması halinde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 113/A maddesi uygulanır”

14.3. “Usul hükümleri” başlıklı 7 nci maddesinin birinci fıkrasında;

“Aile mahkemeleri, önlerine gelen dava ve işlerin özelliklerine göre, esasa girmeden önce, aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit ederek bunların sulh yoluyla çözümünü, gerektiğinde uzmanlardan da yararlanarak teşvik eder. Sulh sağlanamadığı takdirde yargılamaya devam olunarak esas hakkında karar verilir.” hükümleri yer almaktadır.

15. Türk Ceza Kanununun “Çocuğun kaçırılması ve alıkonulması” başlıklı 234 uncu maddesinin birinci fıkrası;

“Velayet yetkisi elinden alınmış olan ana veya babanın ya da üçüncü derece dahil kan hışmının, onaltı yaşını bitirmemiş bir çocuğu veli, vasi veya bakım ve gözetimi altında bulunan kimsenin yanından cebir veya tehdit kullanmaksızın kaçırması veya alıkoyması halinde, üç aydan bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.” hükmünü amirdir.

16. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin Aile Arabuluculuğu Hakkındaki 21 Ocak 1998 tarih ve R (98) 1 Sayılı Tavsiye Kararında:

“1. Bakanlar Komitesi...

2. Aile uyuşmazlıklarının ve bu uyuşmazlıklardan özellikle, boşanma ve ayrılıkla sonuçlananların sayısındaki artışı kabul ederek ve aile anlaşmazlıklarının zararlı sonuçlarına ve devlet için doğurduğu yüksek sosyal ve ekonomik maliyetine işaret ederek;

3. Milletlerarası belgelerde güvence altına alındığı gibi, çocukların menfaatlerini ve refahını en iyi şekilde korumanın gerekliliğini dikkate alarak ve ayrılık veya boşanmanın sonucunda, çocukların velayeti ve çocuklarla kişisel ilişki kurulmasıyla ilgili sorunları göz önünde tutarak;

4. Uyuşmazlıkları, anlaşmaya dayalı bir şekilde çözen yolların gelişimini dikkate alarak ve bütün aile üyelerinin menfaati için, anlaşmazlıkları azaltmanın gerekli olduğunu kabul ederek;

...

7. Birkaç ülkede, bu alanda arabuluculuğa başvurulmasına ilişkin olarak yapılan ve aile arabuluculuğunun Aile üyeleri arasındaki iletişimin iyileştirilmesi, ihtilaflı taraflar arasındaki anlaşmazlığın azaltılması; dostane çözümler üretilmesi; aileler ve çocuklar arasındaki kişisel ilişkinin devamının sağlanması; ayrılık ve boşanmanın, tarafların kendileri ve devlet için yol açtığı sosyal ve ekonomik masrafların azaltılması anlaşmazlığın çözülmesi için (dava yoluna başvurulması hâlinde) gereken zamanın azaltılması konularında etkili olduğunu gösteren araştırmaların sonuçlarını dikkate alarak:

...

10. Tarafsız bir üçüncü kişinin (arabulucunun), taraflara, ihtilaflı konular üzerinde bizzat müzakere etmeleri ve kendi ortak anlaşmalarına varmaları için yardım ettiği bir usul olan aile arabuluculuğuna daha çok başvurulmasını sağlamanın gerekliliğine inanarak, Üye ülkelerin hükümetlerine:

i. Aile arabuluculuğunu uygulamaya koymayı veya teşvik etmeyi ya da gerekliyse, mevcut aile arabuluculuğunu geliştirmeyi;

ii. Aile uyuşmazlıklarının uygun bir çözüm yolu olarak, aile arabuluculuğunun önemini ve değerini anlaşılması ve kullanılması için, gerekli gördükleri bütün tedbirleri almayı ya da güçlendirmeyi, tavsiye eder." denmektedir.

IV. KAMU DENETÇİSİ CELİLE ÖZLEM TUNÇAK'IN KAMU BAŞDENETÇİSİ'NE ÖNERİSİ

17. Kamu Denetçisi tarafından yapılan inceleme ve araştırma neticesinde; başvurunun kabulü gerektiği hususundaki öneri Kamu Başdenetçisi'ne sunulmuştur.

V. DEĞERLENDİRME VE GEREKÇE

A. Hukuka, Hakkaniyete ve İnsan Haklarına Uygunluk Yönünden Değerlendirme

18. Başvuran boşanma, velayet, çocukla kişisel ilişki tesisi hakkında Türk Medeni Kanunu ve İcra ve İflas Kanununda uygulamada sorunlara neden olan hükümlere ilişkin, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları da dikkate alınmak suretiyle ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere uyumlu acil yasal düzenlemeler yapılması talebiyle Kurumumuza başvuruda bulunmaktadırlar.

19. Hemen hemen bütün toplumlarda aile toplumun çekirdeği ve çocuğun korunduğu, ihtiyaçlarının karşılandığı ve toplumsal yaşantıya hazırlandığı en önemli birim olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi aileyi çocuğun gelişmesi ve refahı için en tabii ortam olarak ilan etmektedir. Benzer şekilde, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi ve Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi de aileyi toplumun önemli ve vazgeçilmez yapı taşı olarak kabul etmektedir.

20. İnsan ve toplum arasında bir köprü olması nedeniyle, hem etkileşim ağı hem de kurum olarak sağlıklı ve güçlü aile, sağlıklı ve güçlü bireyler ve toplum demektir. Yaşam tarzı, dünya görüşü, gelir ve eğitim düzeyi ne olursa olsun, bireyler arasında haklar sorumluluklar dengesini kurabilmiş aile **sağlıklı aile** olarak tanımlanır. Aile yapısı değişiklik gösterse de bir sorunla karşılaştığında bu sorunu çözmek için bir araya gelebilen aileler ise **güçlü aileler**dir.

21. Aile kurumuna atfedilen önem Anayasamızın 41 inci maddesinde somut bir şekilde görülmektedir. Buna göre, aile toplumu oluşturan en temel yapıdır ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri almak Devletimizin görevleri arasında sayılmıştır.

22. Günümüzde ana, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile tüm dünyada giderek artmaktadır. Bu alanda yapılan araştırmalardan sağlanan verilere göre 2011 yılı itibariyle Türkiye’de ailelerin %70’inin çekirdek aile olduğu görülmektedir (Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) Tespitler, Öneriler; 2014, s.29). Ülkemizde gün geçtikçe geniş aile sayısı azalmakta, çekirdek aile ve dağılmış aile sayısı artmaktadır.

23. Türkiye’de son 50 yılda aile yapısının dönüşümü sürecinde **sosyo-ekonomik değişim** (kentleşme, ekonomik yaşamda sanayi ve hizmet sektörlerinin ön plana çıkması, kadının ücretli istihdam sürecine dahil olması, kişi başına düşen gelirin artması), **demografik dönüşüm** (ilk evlilik yaşının yükselmesi, evlilik içi doğurganlık kontrolünün artması, ilk çocuğa sahip olma yaşının yükselmesi, doğurganlık seviyesinin iki çocukla sınırlanması, ideal çocuk sayısı ile sahip olunan çocuk sayısı arasındaki makasın daralması, boşanma hızlarının artması ve doğumda yaşam süresi beklentisinin artması) ve **zihniyet değişimi** etkili olmaktadır. (Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Sıra Sayısı: 399, 14 Mayıs 2016, s.65)

24. Toplumsal yapıdaki dönüşüm sebebiyle geleneksel bağların zayıflamasının boşanma kararının alınmasını kolaylaştırdığı bilinmektedir. Kentleşme ile gelen sosyo-ekonomik değişim; komşuluk, akrabalık, hemşerilik gibi geleneksel sosyal kontrol ve destek mekanizmaları ile ilişki kalıplarının kırılmasına ve birey odaklı yaşamın ön plana çıkmasına neden olmuştur. İfade edilen geleneksel sosyal yapı ve bu yapının sağladığı koruma ve destek, bireyler arası sorunların çözülmesinde önemli bir rol üstlenmekte iken; bu sosyal koruma ve destek mekanizmasının zayıflaması muhtelif sosyal sorunları beraberinde getirmiş veya artırmıştır.

25. Modern toplumda bireyselleşme ön plana çıkarken, birlikte yaşama kültürü zayıflamış; buna paralel olarak ailelerin kendi içinde çözüm üretme kapasiteleri azalmış; aile kurumu sağlıklı ve güçlü yapısını kaybetmeye başlamıştır.

26. Bu sebeple “aile kurumunun güçlendirilmesi” resmi söylemde önemli bir hedef olarak belirlenmiştir. 2014-2018 yıllarını kapsayan son kalkınma planı olan Onuncu Kalkınma Planı’nda, “ülkemizde geniş aileden çekirdek aileye doğru bir geçişin sürdüğü ve aile üyeleri arasındaki ilişki biçimlerinin de değiştiğinin” altı çizilmekte, “aile kurumunun korunarak statüsünün geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin kuvvetlendirilmesinin” temel amaç olduğu vurgulanmaktadır (s. 43). Bu amaçla, özellikle “görsel, işitsel ve sosyal medyanın ve internetin aile üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik tedbirlerin” alınacağı, “aile içi iletişim ve etkileşim konularında eğitim programlarının yaygınlaştırılacağı” ifade edilmektedir (Onuncu Kalkınma Planı, s. 44).

27. Aile yapısındaki dönüşüm boşanma oranlarına yansımaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Türkiye’de 2001’de 91.994 olan boşanan çift sayısı 15 yılda yaklaşık % 37,14 artışla 2016’da 126.164’e yükselmiştir. 2001-2016 yılları arasında toplamda 1.744.626 çift boşanmıştır. Aynı dönemde evlenen çiftlerin sayısı ise 9.561.248 ölmüştür. Son on beş yılda evlenme oranı %9,2 oranında artarken boşanma oranı yaklaşık %37 artmıştır. **Yapılan araştırmalara göre, boşanma oranlarında son yıllarda yaşanan artışın devam etmesi beklenmektedir** (TAYA 2014, s. 206).

28. Boşanma sayılarının artmasına paralel olarak, pek çok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de tek ebeveyn ve çocuk veya çocuklardan oluşan “tek ebeveynli” ailelerin sayısı hızla artmaktadır. Özellikle 1990 sonrası tek ebeveynli ailelerin sayısında önemli bir artış olduğu görülmüştür (Bkz. Tek Ebeveynli Aileler, A.g.e, s.41).

29. Uygulamada küçük yaştaki çocukların öncelikli olarak anneye verilmesini öngörmektedir. Bu karardaki temel düşünce küçük çocukların annelerine ihtiyaç duyması ve annelerin çocuklara daha iyi bakım sağlayabilmesidir.

30. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadının hane reisi olduğu tek ebeveynli aileler daha yaygındır. TÜİK verilerine göre 2015 yılında kesinleşen boşanma davaları sonucu velayete verilen çocuk sayısı 109 bin 978 olup, bu çocukların %75’inin velayeti anneye verilmiştir. (Bkz. TÜİK, Basın Odası Haberleri, Sayı:32/2016, 16 Mart 2016)

31. Bu durum, boşanma sonrasında çocuğun görüşemediği ebeveyninin daha çok babası olduğunu göstermektedir. Bununla beraber, “baba” çocuğun duygusal ve zihinsel gelişimi için temel öneme sahiptir ve “babalık” sadece ekonomik katkı ve sorumlulukla sınırlı değildir. Bu sebeple, boşanma sonrasında babaların ekonomik katkılarının yanı sıra çocukların zihinsel ve duygusal gelişimi için annelerle birlikte sorumluluk almaları gerekmektedir. **Ancak, mevcut mevzuat ve yargı uygulamalarının boşanma sonrasında baba ve çocuk arasındaki ilişkiyi desteklemekte yetersiz kaldığı görülmektedir.**

32. Ebeveynlik yedi gün yirmi dört saat sürecek bir deneyim olarak algılandığı için boşanma sonrası sadece hafta sonları belli etkinlik ve hobileri birlikte yerine getirmekle sınırlı olan “babalık” deneyiminin sahiciliği sorgulanmaktadır. Bu tür bir baba çocuk ilişkisi “Disneyland Babaları” ya da “ziyaret eden amcalar” (Maldonado, 2005) olarak nitelendirilebilecek bir ilişki düzeyinde kalmaktadır. Bu da çocuğun duygusal gelişiminde olumsuz bir etki yaratabilmektedir. Buna karşın, babalarıyla düzenli bir ilişkide olan çocukların yaşadığı sorunlar azalmakta, kendilerine güvenleri artmaktadır. Diğer ebeveyn ile düzenli ve sağlıklı ilişkiler yürüten çocukların tek ebeveynli diğer çocuklara göre kendilerini daha mutlu hissettikleri görülmektedir. (Tek Ebeveynli Aileler, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, Genel Yayın No: 148, Ankara 2011, s.25)

33. Tek ebeveynli aile formunun artış gösterdiği yabancı ülkelerde bu ailelere özgü sosyal politikaların geliştirildiği görülmektedir. Ülkelerin aile politikaları kapsamında bahse konu ailelere yönelik sosyal politika yaklaşımları geliştirilmektedir. Söz konusu politikalar; aile tipi, aile büyüklüğü, çocuk yaşı ve gelir gibi kriterler üzerinden şekillendirilmektedir.

34. Türkiye’de de son yıllarda aile politikalarının oluşturulması için önemli adımlar atılmıştır. Örneğin, 1989 yılında kurulan Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 2004 yılında Aile ve Sosyal

Araştırmalar Genel Müdürlüğü olarak yeniden yapılandırılmış, 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bu alanda kapsamlı politikalar üretmek, uygulamak ve koordine etmekle görevlendirilmiştir. 1998 yılında yürürlüğe giren Ailenin Korunmasına Yönelik Kanun ve bugün yürürlükte olan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ile eşlerden birinin veya çocukların aile içi şiddete maruz kalmaları durumunda, alınacak tedbirler konusunda düzenlemeler yapılmış, 18.01.2003 tarihinde yürürlüğe giren Kanun ile kurulan Aile Mahkemeleri'nde ise, aile hukukundan doğan dava ve işlerin çözümüne yeni bir yaklaşım getirilmiştir. **Ancak; Türkiye'de halen kapsamlı bir aile politikası uygulamasının tam anlamıyla hayata geçirilebildiğini söylemek mümkün değildir.**

35. Bir insanı kurum olarak devletin çocukları koruma görevi, *parens patriae* ilkesinden, yani devletin aynı zamanda “tüm ulusun ebeveyni” olma özelliğinden kaynaklanır. Devlet, çocuğun haklarını gözetmeli ve aynı zamanda onu zarar görebileceği her durumdan bir ebeveynin özeni ve şefkatiyle sakınmalıdır. Bu ilkenin bir sonucu olarak devletin ebeveynlik hakkı, gerektiğinde ve her durumda çocuğun üstün yararı söz konusu olduğunda, biyolojik ana-babanın haklarının bile önüne geçebilecektir. Eş deyişle *parens patriae*, devleti, çocuğun gerektiğinde kendisine bakmakla yükümlü olan tüm kişilere ve hatta öz ailesine karşı korunmasını da içeren geniş yetkilerle donatılmış bir üst vesayet kurumu olarak tanımlar. (Koçyıldırım, G., Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Çocuk Teslimine ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İlamların İcrası Uygulamaları Yüksek Lisans Tezi. Ankara., 2010, s. 1).

36. **Anne, baba ve çocukların “birlikte yaşama hakkı” aile hayatının en temel unsuru olup, boşanma kararı sonrasında da ebeveyn ve çocuk arasındaki aile yaşamı devam etmektedir.** Devlet, anne baba ve çocuğun aile yaşamlarına saygı hakkı çerçevesinde aralarında sağlıklı bir ilişki kurulması ve bu ilişkinin sürdürülmesine yönelik tedbirleri almakla yükümlüdür. Bu çerçevede, *parens patriae*'nin çocuğu boşanma durumunda nasıl koruyacağı, çocuğu korurken hangi yöntemleri kullanacağı, çocuğun korunması düşüncesinin temel sorusunu oluşturmaktadır.

37. Anayasamızda ve tarafı olduğumuz uluslararası sözleşmelerde yer alan “aile yaşamına saygı hakkı” devlete sadece belirtilen hakka keyfi müdahaleden kaçınmak negatif yükümlülüğünü yüklememekte, buna ek olarak, aile yaşamına “etkili bir biçimde” saygının sağlanmasına yönelik tedbirlerin alınması pozitif yükümlülüğünü de yüklemektedir.

38. AİHM, Sözleşmenin 8 inci maddesinde yer alan “aile yaşamına saygı” hakkının kamu makamlarına, ebeveynler ve çocuklarını bir araya getirmek şeklinde bir görev yüklediğini ve bu durumun, ayrılığa devletin değil ebeveynin yol açtığı durumlarda dahi geçerli olduğunu, **bu alandaki yükümlülüğün bireyler arasındaki ilişkiler alanında dahi aile yaşamına saygıyı güvence altına almak için tasarlanmış ve hem bireylerin haklarını koruyan düzenleyici yargısal bir çerçeve oluşturulmasını, hem de fiilen hayata geçirilecek uygun tedbirlerin alınmasını gerektirdiğini ifade etmektedir** (Hokkanen/Filnadiya, B. No. 19823/92, 23/9/1994, § 58; Glaser/Birleşik Krallık, B. No. 32346/96, 19/9/2000, § 63; Bajrami/Arnavutluk, B. No. 35853/04, 12/12/2006, § 52).

39. Alınacak tedbirler, yaptırımlar içermeli; gerektiğinde cezalandırma yöntemine de başvurularak çocukla beraber yaşamadığı ebeveyni ile arasında ilişki tesis edilmesinin engellenmesi önlenmelidir.

40. Aile hayatına saygı hakkına yönelik negatif ve pozitif yükümlülükler yerine getirilirken olayın bağlamı ve müdahalenin türüne göre, birey menfaatleri ile toplum menfaatleri ve çocuk ile ebeveyn

menfaatleri arasında adil bir denge kurulmasına özen gösterilmesi gerekmektedir. **Alınan tedbirler, çocuğun eğitimi, sağlığı ve ahlaki ile çocuk ve ebeveynin hak ve özgürlüklerini koruyacak şekilde tasarlanmalı ve bu dengenin tesisinde şüphesiz öncelikli olarak “çocuğun menfaatleri” dikkate alınmalıdır.**

41. Zira, boşanma sürecinde aile içerisindeki anlaşmazlıklara ve kavgalara bizzat tanıklık eden çocukların, daha bu aşamada psikolojik anlamda örselenmeye başladığı, kimi zaman boşanma sonrasında hangi ebeveyninin yanında kalmak istediği konusunda karar vermeye zorlandığı, boşanma sonrasındaki hayatları ile ilgili derin endişelere kapılarak iyice yıprandığı ve mahkeme kararıyla velâyet bir tarafa verildiğinde diğer ebeveynine özlem duyarak yaşadığı bilimsel araştırmalarla ortaya konulmaktadır.

42. Çocuğun bu şekilde örselenme ihtimali korunma ihtiyacını, korunma ihtiyacı ise Devletin müdahalesinin gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Nüfusumuzun %28,7'sinin çocuklardan oluştuğu ve boşanma oranlarının da artmaya devam ettiği dikkate alındığında, boşanma sürecinin olumsuz etkilerine karşı çocuğu (ve tarafları) korumak için sunulan hizmetlerin ne denli etkin işlediğinin değerlendirilmesi gerekmektedir (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS), 2016).

43. BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 18 inci maddesi her iki ebeveynin çocuklarına karşı ortak sorumluluk taşıdıklarını; Devletlerin ebeveynlerin bu sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için gerekli yardımı yapmakla yükümlü olduklarını vurgulamaktadır. Bu madde, boşanma durumunda, **çocuğun yüksek yararı gereği, ebeveynlerin anne-babalık becerilerinin geliştirilmesinin gerekliliğine işaret etmektedir.** Bir ilişkinin bozulması sonucu yaşanan öfke ve hayal kırıklığı durumunda yetişkinlerin sağlıklı iletişim kurma becerilerinin artırılması ve çocuğun da anne ve babasının ayrılığından kendisini suçlamaması, yalnız çaresiz hissetmemesi için aileye sunulacak danışmanlık ve aracılık çalışması çocuğun yüksek yararı bakımından son derece önemlidir. **Verilecek hizmetler hem boşanma sürecinde hem de sonrasında belirli bir süre devam etmelidir.**

44. Diğer yandan, evliliğinde sorun yaşayan çiftlere profesyonel psiko-sosyal danışmanlık hizmetleri sağlanması ile çiftlerin boşanma aşamasına gelmeden sorunlarının çözülmesinin mümkün olabileceği; boşanma her durumda gerçekleşecekse olumsuz etkilerine karşı fertlerin daha güçlü olmalarının sağlanabileceği değerlendirilmektedir. **Bu hizmetin boşanma aşamasında olan tüm çiftlere “zorunlu kılınması” düşünülmelidir.**

45. Bu kapsamda; koruyucu ve eğitici hizmetlere yatırım yapılması çocuğun yüksek yararına olacağı gibi ailelerin parçalanmasının da önüne geçebilecek en önemli tedbirlerdendir. Evlilikler veya ilişkiler bozulduğu zaman danışmanlık yapmak veya aracılık hizmetleri vermek, anne ve babasının ayrılmasının yarattığı sıkıntıları yaşayan çocuğu travmadan sonra toparlamaktan çok daha kolaydır.

46. Bu alanda, ASPB tarafından ailenin korunmasına ve güçlendirilmesine yönelik olarak “Aile Eğitim Programı (AEP)”, “Evlilik Öncesi Eğitim Programı” ile “Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı” hizmetleri verildiği ifade edilmektedir. Ayrıca, ASPB'nin denetiminde açılan “Özel Aile Danışmanlığı Merkezlerinde” ve yerel yönetimler bünyesinde de aile danışmanlığı hizmetleri sunulmaktadır.

47. Ancak, elde edilen bulgular, ailenin korunması konusunda gereken mekanizmaların ihtiyacı karşılamakta yetersiz kaldığını göstermektedir. ASPB'nin Boşanma Süreci Danışmanlığı alanındaki mevcut altyapısının geliştirilmesi, illerde hizmet veren Sosyal Hizmet Merkezlerinin ve buralarda görev yapan kadro sayılarının artırılarak daha fazla sayıda meslek elemanının boşanma alanında uzmanlaşmasının sağlanması ve verilen hizmetlerin kamuoyunda yaygın bir şekilde bilinmesi için tanıtım faaliyetlerinin artırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

48. Boşanma yargılaması sürecinde yaşanan sorunların tespiti de soruna çözüm üretilmesi açısından önem arz etmektedir.

48.1. 4787 sayılı Aile Mahkemeleri Kuruluş Kanununun 7 nci maddesi uyarınca, aile mahkemesi hâkimleri, davanın esasına girmeden önce tarafların ve çocukların maruz kaldıkları sorunları tespit etmek, bunların sulh yoluyla ortadan kaldırılmasının mümkün olduğu hallerde, gerektiğinde uzmanlardan da yardım alarak tarafları sulha teşvik etmekle yükümlüdür. Hâkim ancak sulh sağlanamadığı takdirde yargılamaya devam edecek ve esasını incelemeye geçecektir.

49. Medeni Kanunun 195 inci maddesinde ile de hakimlere bir nevi arabuluculuk görevi yüklenmekte, tarafların uzlaşması için gerekirse “uzman kişilerin” desteğini alabilecekleri ifade edilmektedir.

50. Her iki Kanun maddesi birlikte değerlendirildiğinde, boşanma davalarının; hâkimin tarafları uzlaşmaya daveti ile sulha teşvik ödevinin, eşlerin boşanma kararlarının yeniden değerlendirilerek evliliği ve aile birlikteliğini korumaya yönelik kurgulandığı anlaşılmaktadır. Bu, adli sosyal hizmetin etkin şekilde işleminin, boşanma davalarının sulh ile çözümü için en önemli unsurlardan biri olduğunu göstermektedir.

51. Belirtilen sebeplerle, hâkimlerin, boşanmadan dönme ihtimali görülen çiftlerin dosyalarını özellikle uzmanlara sevk ettikleri bilinmektedir. Uzmanların mahkeme salonunda elde edilemeyecek kadar derin ve kapsamlı bilgiyi raporlarıyla hâkime sunmaları bu alana yaptıkları en önemli katkıdır. Uzmanların aile mahkemelerine dahil edilmeleri; velayet, tazminat veya nafaka konusunda fikir ayrılığı olan davalarda daha doğru tespitler yapılabilmesi, çocukların boşanma sürecinde yaşadıkları olumsuz deneyimlerin minimize edilmesi, taraflara mahkeme salonu dışında görüşlerini ifade edebilecek ortam sağlanması, taraflar arasında çekişmesiz boşanma için zemin hazırlanması, hâkimlerin boşanmaya giden süreci daha detaylı şekilde anlayarak karar verebilmesi açısından önemlidir (TBNA 2014, s. 183-184).

52. Ancak, mahkeme uzmanlarının “kişileri barıştırmak” anlamında aracılık kapasitelerinin çok kısıtlı olduğu da bilinmektedir. Bunun sebebi, vakaların çoğu zaman bu uzmanlara dosyalar hazırlanıp boşanma davası açıldıktan sonra; diğer bir ifadeyle, tarafların birbirlerine karşı geri dönülmez noktaya geldikten sonra iletilmesidir. Uzmanlara gelen davalar çoğunlukla anlaşmalı olmayan boşanma davalarıdır. Bu davalarda taraflar birbirilerine kusur atfederek dava dosyasını hazırlatmaktadır. **Bu süreç başladıktan sonra kişilerin danışmanlık yoluyla ilişkilerini düzelterek boşanmaktan vazgeçmesi çok mümkün olmamaktadır.**

53. Sosyal hizmet uzmanlarının danışmanlık hizmeti vermesine bir engel de kişilerle geçirilebilen süredir. Uzmanlar çoğu davalıyı sadece bir kere görmektedir. Ayrıca bu görüşmenin hâkim kararıyla

zaruri görüşme olması kişileri evlilikleriyle ilgili telkin almaya daha kapalı hale getirmektedir (TBNA 2014, s. 181-185). **Belirtilen sebeplerle, aile mahkemeleri bünyesinde hizmet veren uzmanların Kanunda belirtilen fonksiyonlarını arzu edilen seviyede yerine getiremedikleri, yine eğitimleri ve tecrübelerinin de teknik anlamdaki aile arabulucularının yapması öngörülen işleri yerine getirmek için yeterli olmadığı değerlendirilmektedir.**

54. TBNA 2014 kapsamında görüşülen uzmanların en çok devreye girdikleri boşanma davalarının ortada çocuğun öldüğü, velayet tartışmasının yaşandığı davalar olduğu belirtilmiştir. Tüm mahkeme uzmanları çocukların boşanmadan olumsuz etkilenmelerini engellemeyi görevleri arasında görmektedir. Bu işlev, ebeveynlerin çocuklarıyla boşanma sırasında kuracakları iletişim hakkında yönlendirme yapma, ifade verecek çocukları mahkeme anına hazırlama ve baskı altında kalmadan konuştuğundan emin olma, velayet davalarında çocuğun azami faydasını gözeten tercih yapılması için bulguların toplanması gibi unsurları içermektedir. (TBNA 2014, s.184) Bununla birlikte, mevcut iş yükü içerisinde uzmanların bu görevlerini de istedikleri düzeyde yerine getirebildiklerini söylemek mümkün değildir.

55. Çiftlerin uzlaşmasının mümkün olmadığı hallerde, “anlaşmalı boşanma” genel olarak tüm kanun uygulayıcıların tercih ettiği boşanma tipi olarak göze çarpmaktadır. Anlaşmalı boşanmaların en önemli avantajı çoğunlukla tek celsede ve kısa sürede bitmesi ve taraflar birbirleriyle anlaştığı için kusur aramak gibi tarafları yıpratıcı, agresifleştiren sürece girmeden evliliğin sonlandırılabilmesidir. Bir başka avantaj kişilerin, kendilerini boşanmaya götüren sebeplerin mahremiyetini koruyarak davanın sonuçlanmasına imkân vermesidir. Şiddet veya aldatma içeren bazı boşanmalar, bu mahremiyetin korunması amacıyla anlaşmalı boşanmaya gitmektedir. Bu tip boşanmalarda çocukların da daha az etkilendiği belirtilmektedir (TBNA 2014, s. 180-181).

56. Çoğu davada, boşanma süresi uzadıkça tarafların birbirlerine karşı düşmanlıklarının arttığı, mahkemede el kuvvetlendirmek amacıyla çocukların koz olarak kullanıldığı, kişilerin boşanma sonrası işlevsel bir ilişki yürütmelerine engel olacak bir süreç yaşandığı söylenebilir. Dava süresince velayetin belli olmaması, çocuğun eşler arasındaki mücadelede ortada kalması ciddi sorun teşkil etmektedir. Uzun davaların bir başka mahsuru da geçim kaynağı olmayan kadınların nafaka almadan bu süreç boyunca maddi sıkıntı yaşamasıdır. Şiddetin yaşandığı evliliklerde, boşanma süresinin uzaması ile kadının her türlü şiddet biçimine daha fazla maruz kalması söz konusu olabilmektedir. (TBNA, 2014, s. 201).

57. Çekişmeli boşanma davaları nedeniyle, taraflar, çocuklar ve hatta eşlerin aileleri büyük ruhsal çöküntü ve psikolojik rahatsızlıklar yaşamaktadır. **Bunun için boşanmanın psikolojik yönü de dikkate alınarak, boşanma davasını yürüten avukatların özel eğitimlerden geçmesi ve uzman avukat olmasının sağlanması da önerilmektedir** (TBNA, 2014, s. 201).

58. TBNA 2014 kapsamında mahkeme uzmanları tarafından hazırlanan raporların içeriği ve etkin kullanımı da ele alınmıştır. Çoğunlukla rapor içeriklerinin yeterli olduğu ifade edilirken kimi zaman “usulen” raporlar yazıldığı ifade edilmiştir. Öte yandan, uzmanlarda da kimi zaman raporların “usulen” istenildiği, yeterince değerlendirilmediği, hâkimler arasında uzmanlara yaklaşım farkı bulunduğu görüşü mevcuttur. Araştırmaya katılan birçok uzman, hâkimlerle daha yakın çalışmak, aldıkları davanın başını ve sonucunu bilmek, hazırladıkları dosyaların kullanıldığı yönünde geri dönüş almak gibi istekleri dile getirmiştir. Hangi dava dosyalarının uzmanlara sevk edileceği, ne konularda

uzmanlardan rapor veya uzlaştırma amaçlı danışmanlık isteneceği, raporların ne şekilde kullanılacağı gibi konularda kesin kurallar olmaması mahkeme uzmanlarının sisteme entegrasyonunu kişiye (hakime) bağlı hale getirmiştir. Raporda bu sorunların zaman içinde gittikçe azalmakta olduğu, bunda Yargıtay kararlarında uzman raporlarının dikkate alınarak verilmesinin etkili olduğu; ancak bunun uzun süren bir süreç olduğu ve her ilde eşit derecede hızlı ilerlemediği kaydedilmiştir (TBNA 2014, s. 187-188).

59. Belirtilen sebeplerle, adliyelerdeki sosyal hizmet alt yapısının güçlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Mahkeme uzmanlarının karşılaştıkları (ev ziyaretleri için yol ücreti, araç, güvenlik vb.) gibi teknik zorlukları ortadan kaldıracak, raporlarının daha etkin kullanılmasını sağlayacak, en önemlisi uzmanların bilgi ve tecrübelerinin davalara daha fazla aksettirilebileceği bir anlayışla mevcut yapının yenilenmesinin yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

60. **TBNA 2014 Araştırmasının ortaya koyduğu en önemli bulgulardan bir diğeri de kanun uygulayıcı ve uzmanların, ailelere boşanma süresince veya öncesinde sunulan destek hizmetleriyle ilgili bilgisi bulunmadığıdır.** Bilinen tek hizmet maddi imkânı olmayanlar için avukatlık ve hukuki danışmanlık hizmetidir. Şiddet gören kadınlar için sunulan Gelincik Projesi özellikle avukatlar arasında bilinmekte ise de Aile Danışma ve Sosyal Hizmet Merkezlerinin avukatlar tarafından bilinmediği tespit edilmiştir. Özellikle avukatlar nezdinde bu kurumun güvenilir ve işlevsel kurum olarak zihinlerde yer etmediği görülmektedir. (TBNA 2014, s. 192) **Avukatlar boşanma davalarında taraflarla sürekli irtibatta olan, onları yönlendiren ve boşanmanın sonuçları konusunda onları uyarabilecek, gerekli tavsiyeleri verebilecek konumda olan kişiler, bu alanda hukuki uzmanlardır. Bu bağlamda avukatların, aile merkezlerini benimsemesi ve danışanlarını buraya yönlendirebilmesi önemlidir.**

61. Mahkeme uzmanlarının ise Sosyal Hizmet Merkezlerini daha fazla bildiği ve bu kurumların faydasına inandığı görülmektedir. Uzmanlar, bazı durumlarda kişileri onların kendi isteğiyle ve daha uzun süreli yardım alabilmeleri için anılan Merkezlere yönlendirmektedir (TBNA 2014, s. 192). Öte yandan, 4787 sayılı Kanun uyarınca Mahkemece verilen koruyucu, eğitici ve sosyal önlemlere ilişkin kararların anılan uzmanlar tarafından yerine getirilmesi ve takip edilmesi gerekmektedir. Ancak, mahkemelerdeki iş yükü sebebiyle uzmanlarca bu görevlerinin de istenilen düzeyde yerine getirilmediği anlaşılmaktadır. Vaka takibi gerektiren bu tür hizmetlerin süreğen yapısı dikkate alındığında mahkeme uzmanlarının bu yönde hizmet verememesinin anlaşılır olduğu değerlendirilmektedir. **Bu çerçevede, Kanunda öngörülen görevlerinin yerine getirilebilmesini teminen adli sosyal hizmet alt yapısının güçlendirilmesi gerektiği açıkça çıkmaktadır.**

62. Adli sosyal destek hizmetlerini desteklemek, hizmetin sürekliliğinin ve etkinliğinin sağlanması için ise ASPB bünyesinde yer alan Sosyal Hizmet Merkezlerinde sunulan danışmanlık hizmetlerinin daha etkin ve işlevsel hale getirilmesi gerekmektedir. Anılan Merkezlerde sunulan hizmet alt yapısının güçlendirilerek mahkemeler ve avukatlar nezdinde bilinirliğinin artırılması ve davalarda gerektiğinde bu merkezlerden de destek alınmasının sağlanması için gerekli tedbirlerin alınmasının mevcut sistemi daha işler kılacağı değerlendirilmektedir.

63. Öte yandan, aile uyuşmazlıklarının kendine özgü hassasiyetleri; taraflar ve çocuklar üzerindeki sosyal, psikolojik ve ekonomik etkileri gözetildiğinde, bu uyuşmazlıkların dostane çözümü için

“arabuluculuk” alternatif bir yöntem olarak görülmüş ve pek çok ülkede uygulama alanı bulmuştur. **Bu alandaki arabuluculuk, aile içindeki ilişkilerin devamını sağlayacak, ortak çocukların menfaatini koruyacak, evliliğin dostane biçimde sonlandırılmasını sağlayacak bir faaliyettir.**

64. Çocuk Haklarının Uygulanmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 13 uncu maddesinde “*Anlaşmazlıkların önüne geçmek veya çözmek, adli bir merci önünde çocukları ilgilendiren davaları önlemek için Taraflar, arabuluculuk ve anlaşmazlıkların çözümüne yönelik diğer tüm yöntemlerin uygulanmasını ve Taraflarca belirlenen uygun durumlarda bu yöntemlerin bir anlaşmaya varmakta kullanılmasını teşvik ederler.*” demek suretiyle aile hukukuna ilişkin konularda “arabuluculuğun” teşvik edildiği görülmektedir.

65. Bu konudaki ilk uluslararası düzenlemelerden olan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Aile Arabuluculuğu hakkındaki 21 Ocak 1998 tarih ve R (98) 1 sayılı Tavsiye Kararında da, bütün aile üyelerinin menfaatlerini koruyacak şekilde anlaşmazlıkları azaltarak aile uyuşmazlıklarını karşılıklı anlaşmaya dayalı süreçte çözmeyi amaçlayan arabuluculuğun, Avrupa Konseyi'ne üye olan ülkelerde kabulü, uygulanması, yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi amacı vurgulanmaktadır.

66. Pek çok yabancı ülkede arabuluculuk sisteminin uygulandığı bilinmektedir. Genel olarak arabuluculuk görüşmeleri esnasında mahkeme süreci durmakta, eşlerin vardığı uzlaşma mahkeme kararıyla geçerlilik kazanmaktadır. Arabuluculuk faaliyeti iradidir. Diğer bir ifadeyle tarafların kendi rızalarıyla bu sürece katılmaları gerekmektedir.

67. Arabuluculuk sisteminin aile hukukuna özgü ihtilafların mahkeme yargılaması yerine arabulucu yardımıyla çözümlenmesinin aile üyeleri arasında işbirliğini gerektirmesi nedeniyle daha faydalı olduğu belirtilmektedir (Gaffal, M. (2010). *Physocial and Legal Perspectives of Marital Breakdown*. Springer, 2010, s. 175)

68. Boşanmada arabuluculuktan yararlanan eşlerin, ayrılık sürecini duygusal açıdan daha rahat idare ettikleri, birbirlerinden daha az husumet duygusuyla ayrıldıkları ve en önemlisi boşanma sonrasında çocuklarına etkili ebeveynlik yapabilmek için daha kolay iletişime geçebildikleri gözlemlenmiştir (Şen, B. (2013). *Boşanma Süreci ve Arabuluculuğu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD, Ankara, s.104).

69. **Arabuluculuk faaliyeti; taraflara tartışma ve fikir ayrılıklarını giderme imkânı vermekte, böylece kişilere ve vakaya özel çözümler üretilmesi için esneklik sağlamakta, taraflarca karara daha hızlı ulaşılarak varılan uzlaşmadan sonra da iletişimin sürdürülmesi mümkün olabilmektedir.**

70. Esas itibarıyla sonuçlar göstermektedir ki, arabuluculuk mahkeme yargılamasıyla karşılaştırıldığında pratik, daha az masraflı ve daha az çatışmalı bir süreçtir. Taraflar, haklarında alınan kararların şekillenmesinde rol oynadıkları için sonuçtan daha tatmin olarak ayrılmaktadır. Diğer yandan temyiz aşamasına başvurulması ihtiyacını azalttığı için arabuluculuk yoluna başvurulması, boşanma davalarının sayısının azalmasına sebep olmaktadır. Boşanma sonrasında eşler arasında çocukları ilgilendiren konularda işbirliğinin geliştiği görülmektedir. (Gaffal, 2010, s.186).

71. Belirtilen çerçevede, boşanma sürecinde arabuluculuk, eşlerin hukuki konularda anlaşmalarını sağlayarak hukuki süreci kolaylaştıracak ve barışçıl bir şekilde boşanmalarına imkan tanıyacaktır. **Aile arabuluculuğu sisteminin ülkemizde de hayata geçirilmesi ve teşvik edilmesi, eşlerin yaşam**

özgürlüğünün ve çocukların manevi gelişiminin korunabilmesi adına doğru bir yaklaşım olacaktır.

72. Bu amaçla, Adalet Bakanlığı tarafından sürdürülen mevzuat çalışmaları Kurumumuz tarafından memnuniyetle izlenmektedir. 15-16 Mayıs 2017 tarihlerinde gerçekleştirilen Aile Arabuluculuğu III. Mevzuat Çalıştayı'na Kurumumuz tarafından da katılım sağlanmış olup; öngörülen yeni mevzuatta aile hukukuna ilişkin uyuşmazlıklarda arabuluculuk faaliyeti sonucunda varılan anlaşmanın ancak hâkim onayından geçmekle geçerlilik kazanacağı, yapılacak yeni mevzuatın Türkiye'nin taraf olduğu bu konudaki ikili ve çok taraflı milletlerarası sözleşmelerdeki "çocuğun üstün yararı ilkesine" bağlı kalınarak ve çocukların ve kadınların korunmasına önem verilecek bir üsül ile gerçekleştirileceği, aile arabuluculuğunun gönüllülük ilkesi çerçevesinde şekilleneceği, bu amaçla "**Aile Arabuluculuğu Merkezleri**" açılacağı ve bu merkezlerde sosyal hizmet uzmanı, psikolog, pedagog gibi alanında uzman çalışanların da yer alacağı, anlaşılmıştır.

73. Ülkemizde de Aile Arabuluculuğu hizmetlerinin hayata geçirilmesi, psiko-sosyal danışmanlık hizmetlerinin de daha etkin ve yaygın hale getirilmesiyle artan boşanma oranlarının düşürülmesi, evlilik içi iletişimin güçlendirilmesi ve bireylerin kriz anlarını daha sağlıklı şekilde yürütmesi mümkün olabilecektir. Devletin "ailenin korunması ve refahının artırılması" alanındaki yükümlülükleri kapsamında hazırlanacak politika ve stratejilerde bu hususların dikkate alınması gerekmektedir.

74. Somut dosya, boşanma kararı sonrasında "çocukla kişisel ilişki tesisini" ayrıca incelemeyi gerektirmiştir. Zira başvuran, çocuğuyla "kişisel ilişki kurmakta" yaşadığı sorunlara değinerek mevzuat değişiklikleri talep etmektedir.

75. Velâ yetkendisinde olmayan tarafın, mahkemece belirlenen zaman dilimlerinde çocukla görüşebilmesi olgusuna genel olarak "çocukla kişisel ilişki kurulması" denilmektedir. TMK'nın 323 uncu maddesinde yer alan "Ana ve babadan her biri, velâyeti altında bulunmayan veya kendisine bırakılmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahiptir" hükmü uyarınca, **velayet hakkını zorunlu olarak kaybeden tarafa çocukla kişisel ilişki kurma hakkı tanınmıştır.**

76. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 9 uncu maddesinin 3 uncu fıkrasında ise "*Taraf Devletler, ana-babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana babanın ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterirler*" demek suretiyle **çocuğun ayrı yaşayan her iki ebeveyniyle de düzenli bir biçimde ve doğrudan görüşmesi bir "çocuk hakkı" olarak tanımlanmıştır.**

77. Benzer bir şekilde, Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin Başlangıç metninde, sözleşmeyi imzalayan devletlerin kişisel ilişki bakımından "Sadece ana ve babanın değil çocukların da hak sahibi olarak kabul edilmesinin arzu edilir olduğu" ifade edilmiş; konuya çocuk hakları bakımından yaklaşan, "çocuk odaklı" bir yaklaşım getirilmiştir. **Buradan hareketle; öncelikle, "kişisel ilişki kurma hakkının" hem çocuklar hem de ana babalar için karşılıklı olarak gerçekleştirilmesi gereken bir "hak" olduğu özellikle vurgulanmalıdır.**

78. Boşanma olgusunun çocuk üzerindeki olumsuz etkilerinin hafifletilmesi ve çocuğun ana ve babanın kurduğu yeni hayata alışabilmesi sağlıklı işleyen bir "kişisel ilişki" kurulmasına bağlıdır. Zira, ana baba ile çocuk arasındaki ilişki boşanma ile hukuken sona erse de ana-baba ve çocuk olma statüleri

ve duygusal bağılıkları sona ermez. Bu bağlar çerçevesinde, çocuğun her iki ebeveyniyle hayatı birlikte yaşamaya, sevinçleri hüznüleri paylaşmaya, önemli anlarda yan yana olmaya, güven duygusunu tatmin etmeye olan ihtiyacı devam eder. Bu ihtiyacın ana ve babanın kendi aralarında anlaşarak çocuğun ihtiyaçlarına göre mümkün olan en yoğun şekilde karşılanması “çocuğun üstün yararı” kapsamında elbette ki en tercih edilenidir. Ancak, taraflar arasında anlaşmaya varılamıyorsa, en azından mahkemece belirlenen kısıtlı zaman dilimlerinde kişisel ilişkinin tesis edilmesi, çocukta boşanma sonrası oluşan travmanın etkilerini bir nebze hafifletecek; olumsuz duygularının, korku ve endişeleri ile geliştirdiği olumsuz davranışlarının giderilmesine katkı sağlayacaktır.

79. Ancak, kişisel ilişki tesisi için mahkemelerce verilen kararlar incelendiğinde genellikle kararların şablon karar niteliğinde hazırlandığı, buna göre velayet sahibi olmayan tarafa genellikle ayda sadece iki kere iki gün süreyle çocuğuyla buluşma imkanı sağlandığı görülmektedir.

80. Aile Mahkemeleri tarafından verilen karar genellikle “Her ayın birinci ve üçüncü haftası (bu kısım ikinci ve dördüncü haftası şeklinde de olabilmektedir.) Cumartesi günü saat 09:00’dan Pazar günü saat 17:00’ye, her yıl 1 Temmuz saat 09:00’dan 31 Temmuz saat 17:00’ye kadar Davacı/davalı anne/baba ile müşterek çocuk arasında şahsi münasebet tesis edilmesi” şeklinde olmaktadır. Bu karar alınırken çoğunlukla tarafların görüşünün ve çocuğun ihtiyaçlarının dikkate alınmadığı gözlemlenmektedir. Oysa ki, her çocuğun ve her ebeveynin yaşam şartları, çalışma/egitim koşulları, ihtiyaçları birbirinden farklıdır ve bunlara uygun düzenleme yapılmasını gerektirmektedir.

81. Diğer taraftan, şüphesiz her durumda çocukla velayet sahibi olmayan ebeveynin “kişisel ilişki kurması” çocuğun yararına olmayabilir. Kişisel ilişki kurulurken ana babalık duygusunun tatmininden önce çocuğun güvenliği gelir. Çocuğun güvenliği zedelenecekse ana baba ile çocuk arasında kişisel ilişki kurulmamasına karar verilebilir (TMK m.324/2)

82. Belirtilen sebeplerle, mahkemelerce verilen kişisel ilişki tesisine ilişkin kararlarda uzmanların görüşünden “yeterince” faydalanılması gerekmektedir. Uzman karar öncesi müşterek çocuk ve ebeveynleri ile detaylı görüşme yaparak, çocuğun veya ailesinin varsa özel durumlarını değerlendirerek çocuğun yüksek yararına ilişkin ve çocuğu diğer tarafla sağlıklı bir kişisel ilişki kuracak bir rapor sunacağından, mesleki bilgi ve tecrübesinin yansıtılabildiği sağlıklı bir karar ortaya çıkmış olur. Diğer türlü kişisel ilişki tesisi kararı verilirken matbu evrak formu kullanıldığında, bu formun her zaman çocuğun ihtiyaçlarına yeterince cevap veremediği, bu nedenle çocuğun yararı göz ardı edildiği ve ebeveynlerden birinin yeniden kişisel ilişkinin düzenlenmesi davası açtığı görülmektedir.(Adalet Bakanlığı Mağdur Hakları Daire Başkanlığı, Çocuk Teslimi Sürecine Mağdur Odaklı Yaklaşım, 2017, s.64)

83. Öte yandan, mahkeme uzmanlarının boşanma davalarında görevlerini layıkıyla ifa etmelerinin önünde engeller olduğu, boşanma sonrasında çocuğun ve tarafların durumunu takip etme imkânlarının bulunmadığı daha önce de ifade edilmişti. Buradan hareketle, kişisel ilişkinin sağlıklı olarak yürütülüp yürütülmediğinin takibi için mevcut sistemin yeterli olmadığını, bu takibi yapabilecek yeni bir sistem kurgusuna ihtiyaç bulunduğunu belirtmek gerekmektedir.

84. Somut dosya açısından vurguyla ifade edilmesi gereken bir diğer husus ise, velayet hakkı sahibi olan tarafın mahkeme kararında belirlenen zaman dilimlerinde, çocuğu diğer taraf ile

görüşürmekle yükümlü olduğudur. TMK'nın 324 üncü maddesinde “*ana ve babadan her birinin, diğerinin çocuk ile kişisel ilişkisini zedelemekten, çocuğun eğitilmesi ve yetiştirilmesini engellemekten kaçınmakla yükümlü olduğu*” hüküm altına alınmıştır. **Kişisel ilişki hakkı, çocukla velayet sahibi olmayan velisi arasındaki ilişkiyi zedeleyecek şekilde kullanılmamalıdır.**

85. Boşanma sürecini sağlıklı bir şekilde yönetemeyen eşlerin bu süreçte birbirlerine besledikleri husumet, kin ve nefreti çocuklarına da aktardıkları, onları birbirlerine karşı silah olarak kullanabildikleri bilinmektedir. Velayet sahibi tarafın çocuğu diğer tarafla görüşürmekten kaçındığı, kişisel ilişki kurulmasını **engellerek “velayet hakkını kötü kullandığı”** durumlar olduğu vakiadır. Bu tür vakalarda, birlikte yaşadığı ebeveyni tarafından diğeri aleyhinde yapılan karalamalar, çocuğu sistematik olarak diğeri ebeveyninden uzaklaştırmakta, düşmanlaşmaya kadar gidebilmektedir. Çocuk üzerinde kurulan duygusal ve psikolojik taciz ve beyin yıkaması diğeri ebeveyni dışlamasına, hiç görmemeye karar vermesine, onu çok kötü ve tehlikeli biri olarak görmesine yol açabilmektedir. Bu durum 1998 yılında adlı psikiyatrist Richard Gardner tarafından tanımlanan “**Ebeveyne Yabancılaşma Sendromunun**” yaşanmasına sebep olmakta; **çocuğun hayatındaki en önemli iki varlık olan “anne” veya “baba” dan birinin yavaş yavaş hayatından çıkmasına neden olmaktadır.**

86. Ancak, yukarıda da ifade edildiği üzere, mevcut sistemde, boşanma sonrası çocuğun iyilik halini takip eden mekanizma sağlıklı bir şekilde işletilemediği için bu durum ancak kişisel ilişkinin kurulmadığı hallerde, bu hakkı sürekli olarak elinden alınan ebeveynin açtığı dava üzerine görünür olmaktadır. Bu da çocuk için gerekli olan müdahalelerin ancak gecikmeli olarak yapılabilmesi anlamına gelmektedir.

87. Çocuğun her iki ebeveyni ile sürekli ve düzenli bir ilişki kurma hakkı olduğu, bunun sağlıklı bir ortamda gelişimi için gerekli olduğu dikkate alınarak kişisel ilişkinin sürekli olarak engellenmesi Yargıtay içtihatlarında “velayetın kötüye kullanılması” olarak kabul edilmekte ve “velayetın değiştirilme sebebi” olarak görülmektedir.

88. Bununla birlikte, “velayet hakkının çocuğun menfaatine aykırı olarak kullanıldığı durumda” değiştirilebileceğine ilişkin düzenlemenin Türk Medeni Kanununda “açık” bir şekilde yer almadığı görülmektedir. Bu hususa “Velayetin Kaldırılması” başlığı altında yer alan Kanunun 349 uncu maddesinde yer verildiği; ancak bunun velayetin değiştirilmesi ya da kaldırılmasında çocuğun menfaatinin korunması için yeterli olmadığı değerlendirilmekte olup, **anılan Kanunda yeni bir düzenleme yapılmasının yerinde olacağı sonuç ve kanaatine varılmıştır.**

89. Yukarıdan bu yana anlatılanlar ışığında, boşanma sürecinde velayetin ve kişisel ilişki tesisinin tarafların ve çocukların ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenmesi için adlı sosyal hizmet alt yapısının güçlendirilmesi, velayet hakkının kötüye kullanılmasının velayet değişikliği sebebi olacağı hususunun Kanunda açıkça düzenlenmesi, özellikle boşanma sonrasında çocuğunun iyilik halinin takibinin yapılabilmesi için yeni bir sistem kurgulanarak “velayet ve kişisel ilişki haklarının” çocuğun üstün yararına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığının izlenmesi, bu sistem içerisinde ihtiyaç duyulacak bilgi ve belgelerin raporlaştırılarak gerektiğinde mahkemelere sunulması, ana babaların velayet ve kişisel ilişki haklarını kötüye kullanmaları durumunda danışmanlık, eğitim vb. koruyucu ve önleyici tedbirlerin verilebilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, tüm bu süreçte anne ve babaların çocuk yetiştirme

kapasitelerinin güçlendirilmesi, psiko-sosyal ve hukuki açılardan desteklenmesi, kısacası boşanma sonrası vaka takibini mümkün kılan ve başta çocuklar olmak üzere tüm aile bireylerinin desteklenmesini sağlayacak aile politikaları ve mekanizmalar geliştirilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

90. Öte yandan, mahkeme kararlarında yer alan “kişisel ilişki kurulmasına” dair hükümler her zaman bu düzenlemenin infaz edebileceği anlamına gelmemektedir. Devlet infaz anlamındaki bu sorumluluğunu 2128 sayılı İcra İflas Kanununun 25, 25/a ve 25/b maddelerinde düzenlemek suretiyle yerine getirmektedir.

91. Diğer bir ifadeyle, velayet sahibi tarafın çocuğun diğer tarafla kişisel ilişki kurmasını engellemesi halinde çocuk tesliminin icra yolu ile yapılması gündeme gelmektedir. Boşanmanın olumsuz etkileri aile ve çocuklar üzerinde bu denli derin yaşanırken, çocuk tesliminin cebri icraya konu olması çok daha yaralayıcı sonuçlar doğurabilmektedir.

92. İcra yoluyla çocuk tesliminde yaşanan sorunların anlaşılabilmesi için uygulamanın gerçekleştirilme şekline göz atmak gerekmektedir. Anılan maddelere göre, kişisel hak sahibi anne ya da baba, velayeti kendisine verilmiş, diğer eşin bu hakkı kullanmasına izin vermemesi durumunda, hakkı düzenleyen mahkeme ilamının infazının sağlanması için icra dairesine takıp talebinde bulunur. İcra müdürü kişisel, ilişki hakkının kullanılmasına müsaade etmeyen tarafa, engel olma eylemini sona erdirmesini, aksi halde ilam hükmünün zorla yerine getirileceğini ve kendisi hakkında İ İ K madde 341’in uygulanarak cezalandırılacağını ihtar eder. Bu ihtarla rağmen yükümlülüğünü yerine getirmeyen, kişisel ilişki hakkının kullanılmasını engelleyen kişi aleyhine İİK 341 inci maddesindeki ceza uygulanır ve ilam, icra müdürü ve bir sosyal danışman tarafından icra edilir. (Çetinkaya, V. (2009). İnsan Hakları Hukuku Açısından Velayet Hakkı Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. S.67-68)

93. Sistem usul yönünden incelendiğinde, **çocuk teslimi sırasında icra müdürlüğünce yapılacak işlemlerin çok fazla ve tekrara muhtaç olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, çocuğunu görmek isteyen anne veya baba için oldukça yorucu, zaman alıcı ve külfet verici bir nitelik arz etmektedir.** Ayrıca, dosyası ile ilgili teknik bir problemden dolayı (UYAP sisteminde çıkan bir sorun, memur hatası vb.) ebeveynin çocuğunu mahkemenin belirlediği zaman diliminde görememesi söz konusu olabilmektedir.

94. **Ekonomik sıkıntıların da kişisel ilişkiyi kısıtlayıcı etkisi bulunduğu belirtilmelidir.** İcra yoluyla çocuk teslimi paralı ve pahalı bir süreçtir. Ebeveynler, çocuğun ikamet ettiği yerleşim birimindeki icra müdürlüğüne başvurduklarında başvuru harcı ve diğer icra masraflarını yatırmak zorundadırlar. Ayrıca çocuk teslimine ilişkin talep açtıklarında tebligat gideri, haciz yolluğu ve hazır bulunacak uzman için ayrıca bilirkişi ücreti yatırmak zorundadırlar. Mevcut sistemde bugün itibarı ile icra takibi başlatan bir kişiden haciz satış ve teslim harcı olarak 73,60 TL, başvurma harcı olarak 29,20 TL, vekalet suret harcı olarak 4,30 TL, yerine getirme harcı olarak 29,20 TL, cezaevi yapı harcı olarak 14,60 TL ücret tahsil edilmektedir. Bunun haricinde çocuk teslimi devreye girdiğinde minimum 70 TL bilirkişi ücreti ve mesafe uzunluğuna göre değişebilen yol masrafı ücreti talep edilmektedir. Bu ücretler de eklendiğinde çocuğunu icra yolu ile görmek isteyen ebeveyn en az 220 TL masraf ile karşı karşıya kalmaktadır. Çocuğun velayet sahibi olmayan tarafla aynı ilde ikamet etmemesi halinde yol ve konaklama masrafları da eklendiğinde çocukla görüşmenin mali külfeti artmakta, icra masraflarını

karşılacak imkânı olmayan bazı ebeveynlerin çocuklarını görmelerine engel bir sorun haline dönüşmektedir.

95. İcraya ilişkin masrafların, çocuğu teslim etmekten kaçınan “borçlu” yerine çocukla kişisel ilişki kurma hakkına sahip “alacaklıdan” tahsil edilmesi ise sistemin kendi içinde tezatlık arz ettiğini göstermektedir. Çocuğuyla kişisel ilişki kurması engellenen taraf söz konusu masrafları karşılamak zorunda bırakılmakla adeta cezalandırılmakta; bir bakıma hazine eliyle çocuğuyla görüşmesi engellenmiş olmaktadır.

96. Ebeveynlerin icra işleminde gerekli prosedürleri tamamlayabilmek için mesai saatleri içinde çalıştığı yerden iki haftada bir düzenli olarak izin alması da önemli bir soruna dönüşebilmektedir. İzin alamadığı için çocukla görüşmenin seyrelmesi gündeme gelebilmektedir.

Özellikle velayet sahibi ebeveyn ile diğer ebeveynin ayrı şehirlerde yaşaması durumunda, çocuğunu görmek isteyen ebeveynin çocuğun yaşadığı şehirdeki icra müdürlüğüne gelip mesai saatleri içinde başvuru işlemlerini halletmesi gerekmektedir ki hayatın doğal akışı içinde bu her zaman mümkün olamamaktadır.

97. Belirtilen sebeplerle, mevcut sistemde “çocuğun anne babası ile düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkının” icra yoluyla yerine getirilmesinde Devlet tarafından gerekli tedbirlerin alındığının söylenmesine olanak bulunmamaktadır.

98. Bu durum bazı ebeveynlerin ekonomik sorunlar ve diğer nedenlerle kendi çocuklarını kaçırmak yoluyla görüşmeye çalışmasına, haklı bir talebin uygun şartlarda karşılanmaması nedeniyle konusu “suç” olan bir eylemi gerçekleştirmelerine sebep olabilmektedir (TCK, m. 234). Çocuğun korunması ve desteklenmesini amaçlayan hizmetlerde çocuğun yararının ön plana alınarak, bu tarz görüştürmelerin kolay, basit, rahat ulaşılabilir ekonomik geliri yetersiz olanlar için de ücretsiz karşılanabilir bir sistemin içine dahil edilmesi şarttır.

99. Ancak, çocuk tesliminin icra yoluyla yapılmasından kaynaklanan en önemli sorun, hiç şüphesiz “çocuğun” icraya konu olmasının kendisidir. Zira, icra müdürlükleri yapmış oldukları işin gereği olarak eşya, mal haczetmektedirler. İcra müdürlükleri çalışanları yıllar içerisinde yapmış oldukları iş nedeniyle sert ve katı tutum ve davranış kalıpları geliştirebilmektedirler. Buna karşın kişisel ilişkinin düzenlenmesine ilişkin kararın icrasında teslim edilecek olan bir eşya değil, bir insan hem de “korunmaya ihtiyaç duyan” çocuktur. Her ne kadar bazı icra müdürlüklerinde çocuğun içinde bulunduğu ortamdan daha az etkilenmesi için bazı uygulamalar gerçekleştirebilmekte ise de, icra müdürlükleri çalışanlarının gerek aldıkları eğitim, gerekse iş deneyimleri bakımından çocuk teslimi sırasında “çocuğun üstün yararı” ilkesi kapsamında uygulama yapma yönünde gerekli donanıma sahip olmadıklarını kabul etmek gerekir.

100. Cebri icra yoluyla teslim sürecinin çocuk üzerindeki olumsuz etkisinin azaltılması ve çocuk teslimine ilişkin ilamların icrasında çocuğun yüksek yararının korunması açısından, konunun insanı boyutu dikkate alınarak 2003 yılında 4949 sayılı Kanunla İİK’ya eklenen madde 25/b ile “sosyal çalışmacı, pedagog, psikolog veya çocuk gelişimcisi gibi bir uzmanın, bunların bulunmadığı yerlerde bir eğitimcinin” çocuk teslim sürecinde yer alacağı kural altına alınmıştır.

101. Anılan Kanun maddesi gereğince, icra dairesinin yetkili olduğu yerdeki aile mahkemesinde istihdam edilmiş uzmanlar; aile ve çocuk mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde ASPB İl

Müdürlüklerinde çalışan uzmanlar; bunların da bulunmaması halinde icra müdürü tarafından daha çok rehber öğretmenler arasından belirlenen bir eğitimci çocuk tesliminde görevlendirilmektedir.

102. Uzmanların çocuk teslimi veya kişisel ilişki kurulmasına ilişkin icrasındaki işlevi ilamı yerine getirmekte direnen ana, baba veya üçüncü kişinin çocuğun psikolojisini olumsuz etkileyecek davranışlarda bulunmasını baştan önleyerek veya ortaya çıkmışsa da gidermeye çalışarak çocuğun tesliminin çocuk için bir travma oluşturmasına mani olmaya çalışmaktır. Uzman çocuğu mümkün olduğunca icra ve polis memurlarıyla muhatap etmemeli, ana, baba ve memurlarla görüşerek icra gerçekleştirilirken çocuğa karşı nasıl bir tavır takınacaklarını açıklamalı, sorumluluklarını hatırlatmalı, çocuğu hazırlamalıdır. Çocuğu göstermekte sorun çıkaran tarafla görüşüp yaptığının yanlış olduğu konusunda bilgilendirerek, uyararak, telkinlerde bulunarak çocuğu teslim etmeye ikna etmelidir. Böylece çocuğun kavgalı, gürültülü ve gerilimli bir ortama maruz kalmadan ilamın yerine getirilmesine çalışmalıdır. (Adalet Bakanlığı Mağdur Hakları Daire Başkanlığı, Çocuk Teslimi Sürecine Mağdur Odaklı Yaklaşım, 2017, s.56)

103. Kural olarak, “uzman” olmaksızın çocuk teslimi veya çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin ilamlar yerine getirilemez. Ancak, uygulamada çocuk teslimi sırasında uzman temininde sorunlar yaşandığı bilinmektedir. Nitekim, Kurumumuza iletilen çok sayıdaki başvuruda da bu sorunun dile getirildiği, kimi zaman “uzmanın hazır bulunmaması” sebebiyle teslimin gerçekleştirilemediğinin, yani görüşmenin sağlanamadığının belirtildiği görülmüştür.

104. Bununla birlikte, bazı yerleşim birimlerinde pedagog, psikolog ve sosyal hizmet uzmanı bulunmadığı ve diğer kurumlardan da temin edilemediği için icra işleminin sadece haciz memurları eliyle gerçekleştirilebildiği de bilinmektedir. Çocuk için başlı başına travmatik olan bir süreç olan icra işlemi sırasında yanında ona yardımcı olabilecek bir uzmanın hazır bulunmamasının vahameti izahtan varestedir.

105. Daha önce de ifade edildiği üzere, bağlı olduğumuz uluslararası sözleşmeler uyarınca çocuğa ilişkin tüm idari işlemlerde “çocuğun görüşünün” alınması gerekmektedir. Bu kural bağlamında, **çocuk tesliminde de çocuğun görüşü (uzman vasıtasıyla) alınmalı, icra müdürünün uzmanın görüşü doğrultusunda çocuk teslimini gerçekleştirmesi gerekmektedir.** Uzman, çocuk tesliminin veya çocukla kişisel ilişki kurulmasının o anda yapılmaması gerektiği fikrindeyse icra gerçekleştirilmemelidir.

106. İcra yoluyla çocuk tesliminin ancak bir “uzman” katılımıyla yapılabilecek olması gerek çocuğun üstün yararının korunması gerekse uluslararası sözleşmelerle mevzuatımızın uyumlaştırılması için sistemin işleyişine çok önemli ve faydalı bir katkı sunmaktadır. Bununla birlikte, uzman katılımıyla da olsa icra yoluyla çocuk tesliminde çocukların örselendiğini, psikolojilerinin derinden etkilendiğini vurguyla söylemek gerekir.

107. Çocuklar için aile birliğinin temelinden sarsılması ve boşanma süreci zaten yeterince travmatik ve örseleyici iken bir de icra yoluyla bir eşya gibi alınıp verilmesi kendisini değersiz hissetmesine sebep olur. Üstelik bunu hiç tanımadığı daha önce güven ilişkisi kurmadığı kişilerin rehberliğinde yapması onun için son derece kaygı vericidir. Bu kişiler her ne kadar uzman meslek elemanları olsalar bile sonuçta birer yabancıdırlar. Çocuğun her zaman en rahat, en doğal olduğu haliyle iletişim kurması

gereken kişiler olan ebeveynleriyle böylesi yapılandırılmış bir görüşmenin içinde olması çocukta anksiyete yaratır ve ileride sağlıklı ilişkiler kurmasına olumsuz etkide bulunabilir.

108. Belirtilen sebeplerle, tanımadığı kişiler tarafından, zorla bir ebeveyninin yanından alınarak diğer ebeveyne teslimini öngören icra sisteminde çocuğun “üstün” yararının korunması hiçbir şekilde mümkün değildir. Çocuğun “taşınır bir mal” gibi teslimini öngören icra yolu; “çocuğun üstün yararı” ilkesi ile bağdaşmayan, insani koşullara aykırı bir uygulamadır.

109. Çocuk tesliminin icra vasıtasıyla yapılmasına toplumun sıcak bakmadığını, bunun ebeveynleri zor duruma düşürebildiğini de belirtmek gerekir. Velayeti elinde bulunduran tarafın kapısına icra dairesi görevlilerinin ve belki de polislerin gelmesi toplum içerisinde hoş karşılanan bir durum değildir. Bu durum velayeti elinde bulunduran tarafı sosyal çevresi içerisinde zor duruma sokmaktadır. (Adalet Bakanlığı Mağdur Hakları Daire Başkanlığı, Çocuk Teslimi Sürecine Mağdur Odaklı Yaklaşım, 2017, s.59-67)

110. Belirtilen sebeplerle, ilgili idarelerce incelenen bu konudaki farklı ülke uygulamaları da göz önüne alınarak, ülkemizde de “kamu gücünü haiz” buluşma noktaları/merkezleri kurularak çocuk ile aralarında kişisel ilişki kurulacak olan tarafın aşamalı olarak belli bir plan ve program dahilinde bu merkezlerde bir araya gelebileceği ve bu hususta sosyal hizmet uzmanlarından destek alarak çocukla ebeveynin sağlıklı bir iletişim kurabileceği sosyal ve fiziki alt yapının kurulabileceği değerlendirilmektedir. Boşanmış anne/babaların çocuklarını bu merkezlere getirebilecekleri, gerekirse boşandıkları eşleriyle karşılaşmadan çocuklarını görebilecekleri, aynı zamanda çocuklarına nasıl davranmaları gerektiği konusunda uzmanlardan destek alabilecekleri, bu vesileyle kurulan kişisel ilişkinin çocuğun üstün yararına olup olmadığının izlenebileceği, çocuğa gerekli psiko-sosyal desteğin sağlanabileceği bir yapılanma üzerinden **“zorla çocuk teslimi” uygulamasının tamamen terk edilmesi gerektiği** değerlendirilmektedir.

111. Bu merkezlerin, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) örneğinde olduğu gibi sosyal hizmet merkezi bünyesindeki boşanma, aile destek biriminin gerekli ihtisaslaşmış uzman personelin görev yaptığı, koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik destek ve izleme hizmetlerinin verildiği, çalışmaların tek kapı sistemi ile yedi gün yirmi dört saat (7/24) esasına göre yürüten, insan onuruna yaraşır etkili ve süratli hizmet sunumu sağlayan, ailenin ekonomik, psikolojik, hukuki ve sosyal olarak güçlendirilmesi odaklı çalışma usul ve esasları benimsenmelidir. Burada görev yapacak personelin özellikle sosyal çalışmacı ve psikologlardan seçilmesine özen gösterilmesi, hukuki danışmanlık konusunda avukat istihdamının düşünülmesi gerekmektedir.

112. Bu alanda Bakanlıklar arasında eşgüdümlü çalışılmalı, aile mahkemesi hakimlerinin bu hizmetlerden bilgi sahibi olmaları sağlanmalı, hakimlerin aile içi husumetlerin çözümünde “tarafı sülha teşvik” görevlerini yerine getirirken, bu hizmetlerin etkin bir şekilde kullanılması amaçlanmalıdır. Kişisel ilişki tesisi, velayetin yeniden düzenlenmesi gibi konularda Aile Mahkemelerince talep edilebilecek sosyal hizmet desteğinin sunulması için uygun bir alt yapı sağlanmalıdır.

113. Aile alanında ihtisaslaşmış bu birimlerde; boşanma kararı varsa tedbir kararları izlenmeli, ailelere verilen barınma, geçici maddi yardım, sağlık, adli yardım hizmetleri ve diğer hizmetler koordine edilmeli, aile danışmanlık ve destek programları hazırlanmalı, merkeze yapılan müracaatların izlenmesi sağlanarak özel aile danışma merkezleri veya arabuluculuk kurumu ile

işbirliği yapılmalıdır. Hâkimin istemesi halinde; kişinin geçmişi, ailesi, çevresi, eğitimi, kişisel, sosyal, ekonomik ve psikolojik durumu hakkında ayrıntılı sosyal araştırma raporu hazırlayıp sunulmalı, ilgili merci tarafından istenilmesi hâlinde, velayetin uygulanmasının sonuçları ve ilgililer üzerindeki etkilerine dair rapor hazırlanmalıdır.

114. İcra sistemi ile ilgili olarak, son olarak “tazyik hapsi” uygulamasının eleştirildiği belirtilmelidir. Sisteminin en büyük eksiği, tarafların “mahkeme kararına uygun davranmamalarının” değil, “icra emrine uygun davranmamalarının” tazyik hapsine konu olmasıdır. Örneğin, mahkeme kararı çerçevesinde çocuğunu görmek isteyen bir ebeveynin, karşı tarafın buna engel olması halinde ilk planda yapabileceği tek şey, icra dairesine başvurmaktır. İcra dairesinin göndereceği emir çerçevesinde çocuğun gösterilmesi ve bunun rutin şekilde devam ettirilmesi halinde ise ortada problemlili bir davranış, olmadığı kabul edilmektedir (Koçyıldırım, 2010, s. 324).

115. İİK 341. maddesi uyarınca karara muhalefet edilmesi halinde doğrudan tazyik hapsi öngörülmesi de eleştiriye açıktır. Sistem, velayet sahibine tazyik hapsi vererek çocuğu anne/babasından ayırmamalıdır.

116. Nitekim bu konuda yapılan bir araştırmada İİK 341 inci maddesindeki olayın özüne aykırı uygulamanın sayısal veriler incelenerek neredeyse hiç uygulanmıyor olduğu belirtilerek, bunun “yargıçların vicdanıyla” ilgili olduğu izlenimi edinildiği ifade edilmiştir. (A.g.e. s.324-325)

117. Belirtilen nedenlerle, çocuğuyla karşı tarafın “kişisel ilişkisini engellemenin çocuk için zararlı olduğuna, üstün yararına aykırı bir durum olmadığı müddetçe, çocuğun diğer tarafla düzenli bir şekilde görüşmeye ihtiyacı olduğuna, bunun onun için gerekli ve yararlı bir ilişki olduğuna” ikna edecek bir sistem kurgulanmalıdır. Bu sistem en başta “çocuğu” ve “çocuğun refahını” korumayı amaçlamalıdır. **Bu doğrultuda, çocuğunu göstermekten kaçınan tarafa ebeveynin hak ve yükümlülükleri konusunda “danışmanlık tedbiri” verilebileceği; ayrıca “kamu hizmeti cezası” gibi farklı yaptırım türlerine başvurulabileceği; bu alandaki yaptırımın terditli olarak artan caydırıcı niteliği olacak türden bir cezayı gerektirdiği düşünülmektedir.**

118. Çocuğun icra yoluyla teslimine ilişkin sorun alanları birlikte değerlendirildiğinde; kişilerin haklarının kısıtlanmasına sebep olan ve hem ebeveynler hem de çocuklar açısından başta psikolojik olmak üzere maddi manevi ciddi sakıncaları bulunan icra yoluyla çocuk tesliminden vazgeçilmesi; yapılacak yeni bir sistem kurgusu ile çocuk tesliminin icra sisteminden çıkarılması gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu minvalde, Adalet Bakanlığı tarafından çocuğu icra sisteminden çıkaran yeni bir model çalışması yapılması memnuniyetle karşılanmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda, kurulacak yeni sistemin öncelikle çocuk olmak üzere tarafların haklarının korunmasına hizmet etmesi, vaka takibini mümkün kılması gerektiği; kolay, basit, rahat ulaşılabilir ve ekonomik geliri yetersiz olanlar için de ücretsiz, belli bir plan dahilinde ana babaların sulh içinde çocuklarıyla görüşmelerine olanak sağlayan bir yapıda tasarlanmasına önem ve öncelik verilmesi gerektiği belirtilmelidir.

119. Aile yapısındaki değişim ve dönüşümün doğal bir sonucu olarak Türkiye’deki boşanma olgusu ve boşanmanın taraflar ve çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerine ilişkin yukarıdan bu yana anlatılanlar ışığında sonuç olarak;

- 119.1.** Toplumun temel birimi, dayanışma ve güvencenin kaynağı olan ailenin sosyal koşullar ve ekonomik etmenlere bağlı olarak hızlı bir değişim ve dönüşüme uğramakta olduğu,
- 119.2.** Göç, kentleşme, kültürel değerlerdeki aşınma, bireyselleşmenin artması, aile eğitimindeki eksiklikler, yeni iletişim teknolojileri gibi nedenlerle, aile üyeleri arasındaki iletişimin azaldığı, boşanmaların arttığı,
- 119.3.** Sayısı son yirmi yılda yaklaşık iki katına çıkan tek ebeveynli ailelerin günümüzde hızla çoğalan bir aile modeli olarak karşımıza çıktığı,
- 119.4.** Aileyi her anlamda destekleyecek, özellikle kriz durumlarında ve sorun yaşanan dönemlerde başvurup gerekli hukuki ve psikolojik desteği alacağı kurumsal mekanizmaların arzu edilen düzeyde işlemediği ve var olanların toplum tarafından yeterince bilinmediği,
- 119.5.** Ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusundaki hakları ve yükümlülükleri hakkında bilgilendirilmeleri ve bu alandaki becerilerinin geliştirilmesi amacıyla sunulan programların yeterli olmadığı,
- 119.6.** Boşanma konusunda politika ve stratejiler geliştirilirken, boşanan çiftlerin yalnızca bir aile birliğini sona erdirmeyeceği, bunun ötesinde kendileri ve varsa çocukları için yeni ve farklı bir aile dinamiği oluşturdukları hususunu merkeze alan destek mekanizmalarının oluşturulmadığı,
- 119.7.** Boşanma aşamasına gelen çiftlerin bu süreci sağlıklı bir şekilde geçirmelerini sağlayacak hukuki ve psiko-sosyal destek servislerinin yeterli olmadığı,
- 119.8.** Belirtilen sebeplerle boşanmaya sebep veren ve boşanma aşamasında giderek artan husumetlerin boşanma sonrasında da yansıdığı,
- 119.9.** Aile içinde yaşanan ve ailenin parçalanmasıyla son bulan sıkıntılı süreçlerin yıpratıcı etkilerinin en çok çocuklar üzerinde görüldüğü;
- 119.10.** Yaşadıkları travmanın çocukların kişilik gelişimlerini olumsuz etkileyerek ömür boyu taşıyacakları derin izler bırakabildiği,
- 119.11.** Boşanma sonrası kişisel ilişki tesisi ve çocuk teslim sürecine ilişkin mevzuatın ve uygulamasının çocuğun üstün yararını korumaya uygun olmadığı gibi tarafların haklarının yerine getirilmesi için de yeterli olmadığı,
- 119.12.** Bu çerçevede, resmi söylemde sıkça yer bulan ve Onuncu Kalkınma Planında da yer alan “aile yapısının güçlendirilmesine” yönelik hedeflerin gerçekleştirilmesi için gerekli hukuki alt yapının bulunmadığı, idari mekanizmaların tesis edilmediği veya yetersiz olduğu ve kurumlar arası eşgüdümün sağlanamadığı,
- 119.13.** Tüm bunların sonucunda, çocuğun “taşınır bir mal gibi” hazine izin veren “icra yoluyla çocuk tesliminin” insanlık onuruna yakışmayan bir uygulama olarak halen sürdürülmekte olduğu,
- 119.14.** Bunun insan haklarına saygılı, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetinin Anayasasıyla ve tarafı olduğu uluslararası sözleşmelerle güvence altına

aldığı hakların gerçekleştirilmesine yönelik yükümlülüklerinin yerine getirilmesi amacıyla da örtüşmediği TESPİT EDİLEREK;

119.15. Aileye destek sağlayan kurum ve programlar arasında eşgüdüm ve işbirliği sağlanarak sağlıklı yapısının sürdürülmesi ve sorun çözüme kapasitesinin artırılması amacıyla bütüncül bir politika yaklaşımını mümkün kılan, böylece ailenin bu hızlı dönüşüm süreciyle daha rahat başa çıkmasını sağlamak üzere;

119.16. Anne babalara yönelik aile, çocuk yetiştirme konusunda eğitim ve danışmanlık programlarının yaygınlaştırılması; özellikle dezavantajlı kesimlere ulaşmasının sağlanması, bunların kapsamlı, standart ve etkin şekilde sunulması, özellikle evlilik birliği kurulurken ve bozulurken çiftlerin bu alanlarda hak ve yükümlülükleri konusunda bilgilendirilmesinin zorunlu hale getirilmesi;

119.17. Boşanma sürecinde olan çiftlere ASPB'ye bağlı Sosyal Hizmet Merkezlerinde ve ASPB İl Müdürlükleri tarafından sağlanan ancak henüz arzu edilen seviyede olmayan “aile ve boşanma danışmanlığı” hizmetlerinin daha etkin hale getirilebilmesini teminen “aile alanında ihtisaslaşmış birimler” ihdas edilerek ailelere ve çocuğa verilecek hizmetlerin belli bir stratejik plan çerçevesinde, izleme, alan araştırması, danışmanlık hizmeti ile birlikte verilmesi; bunun aile sosyal destek hizmeti ile bütünlük içermesi; bu amaçla anılan merkezlerde görev alacak uzmanların aile alanında ihtisaslaşması, kadro sayılarının artırılması; fiziki donanım bağlamında alt yapının güçlendirilerek merkez sayılarının, hizmet kalitesinin ve etkinliğinin artırılması; özel sektör ve yerel yönetimlerce aynı yönde sağlanan hizmetlerin eşgüdümünün sağlanması, bu hizmetler hakkında gerekli tanıtım faaliyetleri yapılarak kamuoyu tarafından bilinirliğinin artırılması ve tüm bu hizmetlerin hakimler ve avukatlar tarafından etkin bir şekilde kullanılması için gerekli tedbirlerin alınması sağlanması,

119.18. Bu merkezlerde (ya da dışında), çocuğun birlikte yaşamayacağı ebeveyni ile sürekli ve düzenli bir ilişki sürdürebileceği, velayet dosyalarının takibinin yapılabileceği, aile üyelerinin psikolojik sağlıklarını destekleyecek, üstlendikleri rollerle ilgili güçlendirecek, çocuk yetiştirme becerilerini ve bilgilerini geliştirecek, aile içindeki ilişki yapısını pekiştirerek hukuki anlamda da destek alabilecekleri “**aile buluşma noktaları**” gibi hizmet birimleri oluşturulması,

119.19. Bu hizmetler hakkında hakim ve avukatların gerekirse özel eğitimlerle bilgilendirilmelerinin sağlanması,

119.20. Boşanma aşamasına gelmiş çiftler arasında uzlaşa sağlanması veya boşanmanın en az hasarla atlatılmasını sağlamak üzere pek çok ülkede yer alan “boşanma” ya da “**aile arabuluculuğu**” sisteminin ülkemizde de hayata geçirilmesi için Adalet Bakanlığınca yürütülmekte olduğu memnuniyetle izlenen hukuki alt yapı çalışmalarının tamamlanarak bu sistemin ülkemizde de işler hale getirilmesi,

119.21. Velayet hakkının kötüye kullanılması halinde bunun **velayetinin değiştirilme sebebi olduğunun Kanunda açıkça düzenlenmesi,**

119.22. **Çocuğun icra sisteminden çıkarıldığı yeni bir sistem kurgusuna yönelik mevzuat düzenlemelerinin yapılması,**

119.23. Velayet sahibi tarafın çocuğunu bu merkeze de getirmemesi halinde İİK’da yer alan “tazyik hapsi” gibi “çocuğun yararına” uygun olmayan, uygulamada yer bulmadığı için işlevsel de olmayan bir yaptırım yerine **caydırıcı niteliği olacak, terditli olarak artan, “zorunlu eğitim ve danışmanlık tedbiri”** verilmesi ya da **“kamuya yararlı hizmette çalışma”** gibi daha farklı yaptırımlar getirilmesi, yönünde ilgili idarelere tavsiyede bulunulmasına karar verilmiştir.

VI. HAK ARAMA ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN AÇIKLAMA

120. T.C. Anayasası'nın “Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması” Başlıklı 40 inci maddesinin ikinci fıkrasında, “Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.” hükmü yer almaktadır. Şikayete konu talepler hakkında adı geçen Bakanlıklar tarafından yasal değişiklik çalışmalarına devam edildiği anlaşılmış olup, şikayetçinin hak ihlali iddialarına ilişkin olarak ise başvuru koşullarını sağlaması kaydıyla Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yapabileceği hususu açıktır.

VII. KARAR

Yukarıda açıklanan gerekçe ve dosya kapsamına göre **BAŞVURUNUN KABULÜNE;**

Sağlıklı aile yapısının güçlendirilmesi amacına yönelik olarak aile, çocuk yetiştirme konusunda eğitim ve danışmanlık programlarının verilmesi ve mevcut programların etkinliğinin artırılarak yaygınlaştırılması için Milli Eğitim Bakanlığı ile gerekli çalışmaların başlatılması;

Sosyal Hizmet Merkezlerinde verilen Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlık Hizmetlerinin “aile alanında ihtisaslaşmış birimler” tarafından verilerek kalitesinin, etkinliğinin ve yaygınlığının artırılması,

Boşanma sonrası çocuğun birlikte yaşamayacağı ebeveyni ile sürekli ve düzenli bir ilişki sürdürebileceği, velayet dosyalarının takibinin yapılabileceği, aile üyelerinin psikolojik sağlıklarını destekleyecek, üstlendikleri rollerle ilgili güçlendirecek, çocuk yetiştirme becerilerini ve bilgilerini geliştirecek, aile içindeki ilişki yapısını pekiştirerek hukuki anlamda da destek alabilecekleri **“aile buluşma noktaları”** benzeri birimler ihdas edilmesi,

Bu alanda sunulan hizmetlerin kamuoyu, hakimler ve avukatlar tarafından bilinirliğinin artırılması ve ilgili tüm Kurum ve kuruluşlarla gerekli eşgüdümün sağlanması amacıyla **AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI’NA;**

Boşanmaların sağlıklı bir şekilde yürütülmesi amacıyla “Aile Arabuluculuğu” sisteminin yasal altyapısının hazırlanması;

Boşanma davalarında ebeveynlerin çocuklarıyla düzenli kişisel ilişki kurmalarının ve bu ilişkinin sürdürülmesinin önemi hakkında bilgilendirme yapılmasının zorunlu hale getirilmesi,

Avukatların “boşanmanın çocuk ve birey üzerindeki psikolojik etkileri” üzerine eğitim almaları,

Çocuk tesliminin icra sisteminden çıkarılması,

Velayet hakkının kötüye kullanılması halinde bunun velayetin değiştirilme sebebi olduğunun Kanunda açıkça düzenlenmesi,

Bu durumlarda velayet sahibine “zorunlu eğitim ve danışmanlık tedbiri” verilebilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması ve,

Aile mahkemelerinde sunulan adli sosyal hizmet alt yapısının güçlendirilmesi hususlarında gerekli düzenlemelerin yapılması için **ADALET BAKANLIĞI'NA TAVSİYEDE BULUNULMASINA,**

6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun 20 nci maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca; **ADALET BAKANLIĞI İLE AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI** tarafından bu karar üzerine tesis edilecek işlemin otuz gün içinde Kurumumuza bildirilmesinin zorunlu olduğuna,

Bu kararın **BAŞVURANA, ADALET BAKANLIĞI'NA VE AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI'NA** tebliğine,

Türkiye Cumhuriyeti Kamu Başdenetçisince karar verildi.

e-imzalıdır

Şeref MALKOÇ
Kamu Başdenetçisi